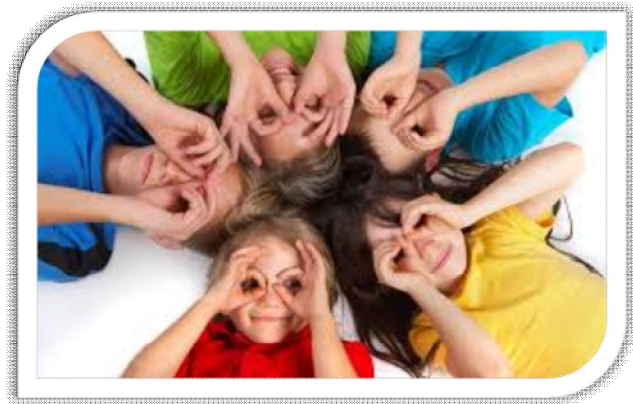

СЕПТЕМВРИ, 2014 Г.

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ
СОЦИОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ СРЕД
РОДИТЕЛИ НА ДЕЦА СЪС СПЕЦИАЛНИ
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ
ИЗГОТВИЛИ: ГЛОБАЛ МЕТРИКС ООД И
ЦЕНТЪР ЗА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

I. ЦЕЛИ И МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Национално представителното проучване сред родители на деца със специални образователни потребности (СОП) във възрастовата група от 7 до 14 години (1-7 клас) има за цел:

- Да анализира нагласите на родителите към приобщаващото образование;
- Да изследва потребностите на целевата група от специализирани съвети и подкрепа;
- Да анализира честотата и качеството на общуването и на сътрудничеството между родителите на деца със СОП и учителите по отношение на академичната, социалната и емоционална подкрепа за децата;
- Да даде повече информация за степента на приобщаване и възприемането на детето със СОП в училище, през призмата на опита на родителите му.

Национално представителното проучване сред родители на деца със СОП във възрастовата група от 7 до 14 години (1-7 клас) е проведено по поръчка на Център за приобщаващо образование, в периода май-юни 2014 година сред 196 родители на деца със СОП в цялата страна. В анализа на данните са включени и отговорите на родителите на деца със СОП, анкетирани в четири от пилотните училища по проект „Едно училище за всички“ на Център за приобщаващо образование. Едновременно беше проведено и национално представителното проучване сред родители на деца в норма във възрастовата група от 7 до 14 години (1-7 клас). Методът на провеждане на национално представителното проучване е пряко стандартизирано интервю. Размер на максималната статистическа грешка за националното представително проучване сред родители на деца в норма и родителите на деца със СОП е +/-5.6%, а за проучването сред родители в пилотните училища – +/-3.0%. Въпросникът, използван в проучването се състои от две части. Първата част съдържа основни теми и въпроси към всички родители – на деца със СОП и деца в норма. Това дава възможност за сравнение между нагласите, опита и възприятията на двете групи родители. След прилагане на селектиращ модул въпроси и идентифициране на групата на родители на деца със СОП, се администрира специализиран за тях въпросник, насочен към събиране на информация по специфичните теми, които са цел на проучването.

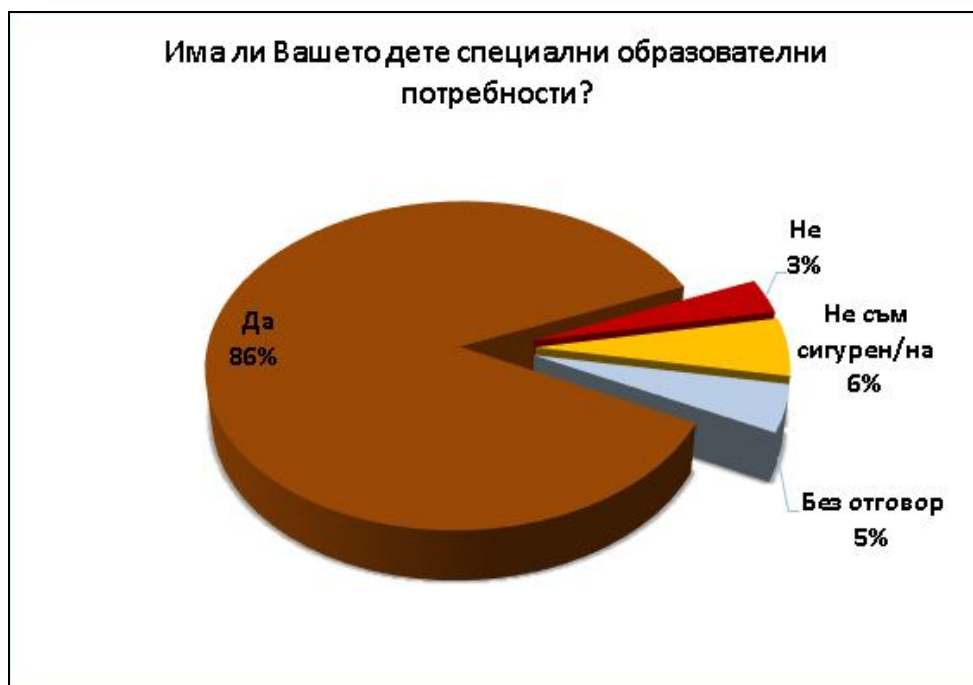
Екипът на Глобал Метрикс ООД и Център за приобщаващо образование искат да изкажат своята благодарност за съдействието от страна на Ресурсните центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности в страната, които подпомогнаха контакта с родителите на деца със СОП.

II. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОУЧВАНЕТО

Анализът на резултатите от национално представителното проучване сред родители на деца със СОП (1-7 клас) е структуриран по тематичните области, обсъдени с Център за приобщаващо образование. С цел очертаване на по-пълна картина и по-голяма информативност на резултатите, част от данните са представени в сравнителна перспектива между родители на деца със СОП и родители на деца в норма. За статистическа обработка и статистически анализ на резултатите са използвани едномерни и двумерни статистически разпределения, статистическо изследване на зависимости и връзки между променливи, дескриптивна статистика: средни аритметични, мода, медиана, агрегиране на суми и екстраполация на съотношения между множества.

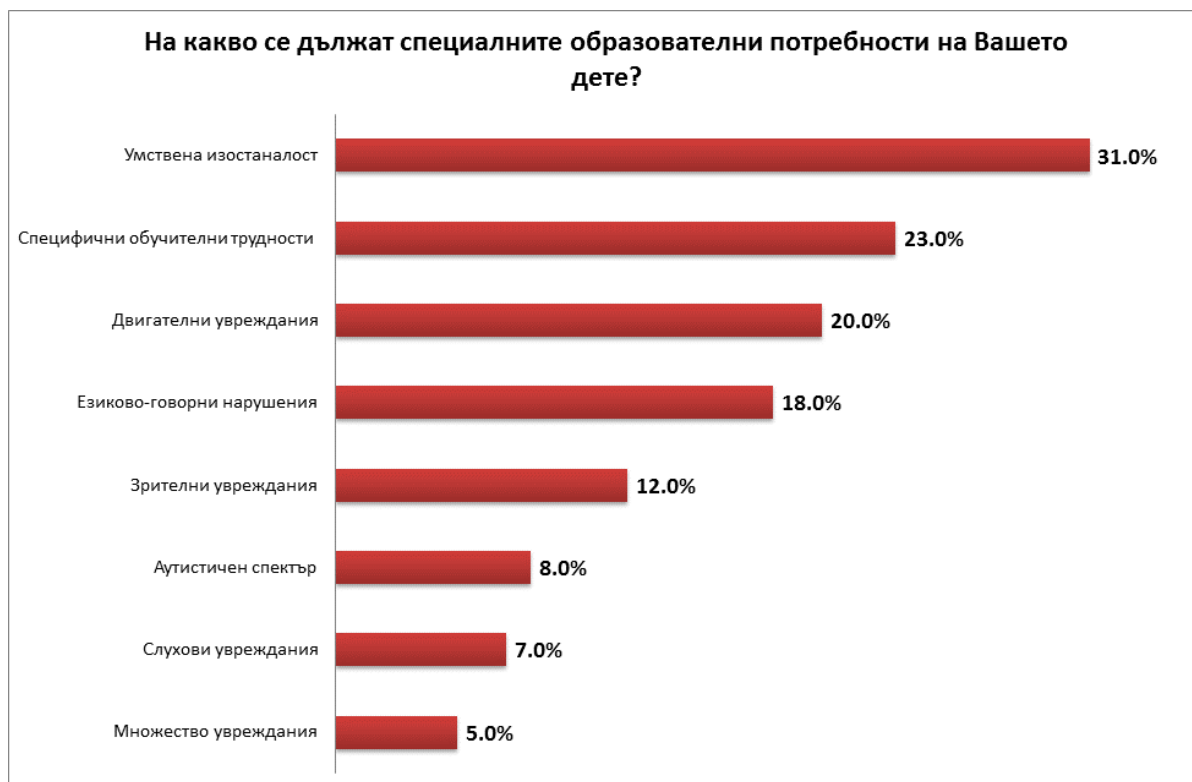
1. Първоначална информация за децата със специални образователни потребности

Информацията за децата със СОП е събрана чрез анкетите с техните родители. Родителите от своя страна са идентифицирани чрез въпроса „Има ли Вашето дете специални образователни потребности?“. Получените резултати показват, че 5% от родителите не дават отговор на въпроса. При 6% от отговорилите има несигурност дали може да се говори за специална образователна потребност.

Графика 1. Има ли Вашето дете специални образователни потребности?

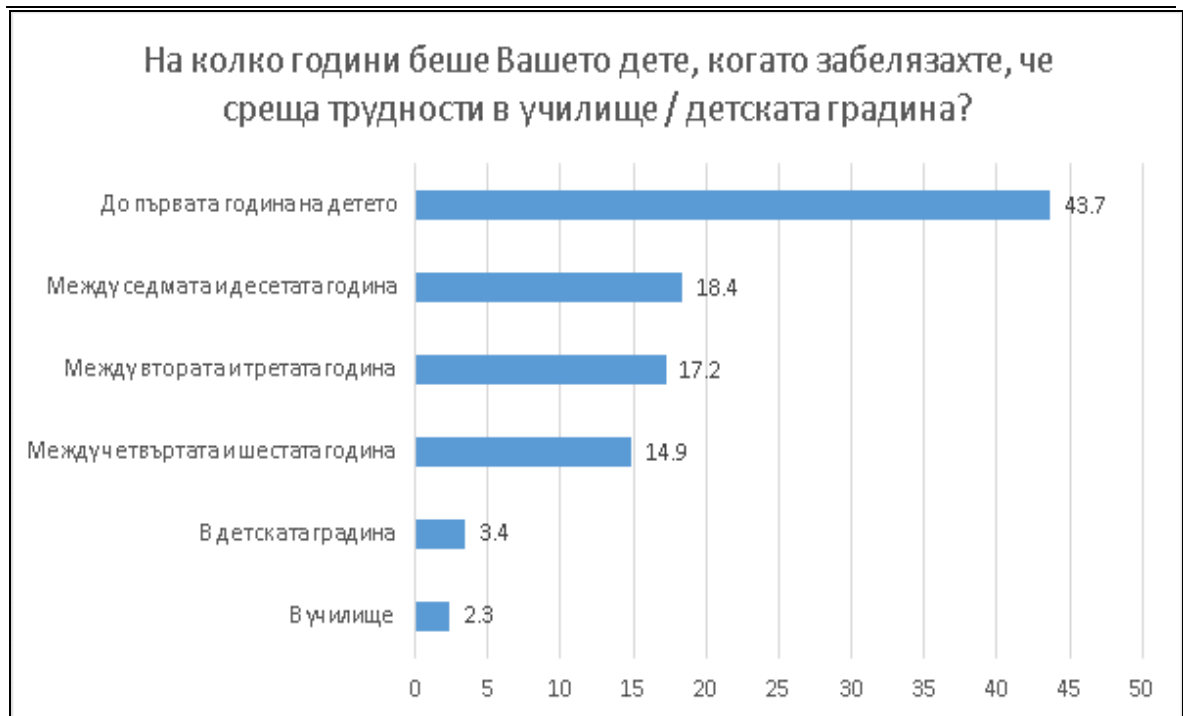
Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Графика 2. На какво се дължат специалните образователни потребности на Вашето дете?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

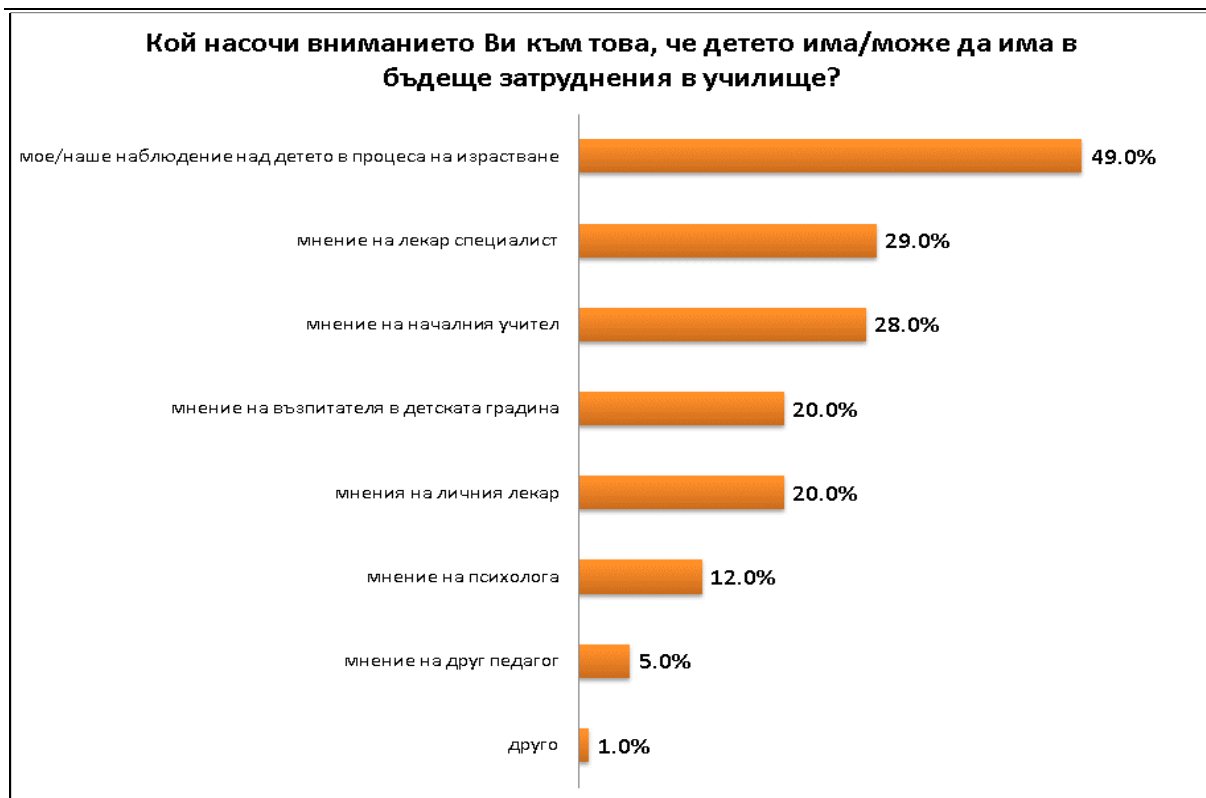
Впечатление прави процентът респонденти – 12,6%, които не желаят да посочат или не могат ясно да дефинират на какво увреждане се дължи специалната образователна нужда на детето.

Графика 3. На колко години беше Вашето дете, когато забелязахте, че среща трудности в училище?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

В половината от случаите родителите сами са идентифицирали наличието на трудност. В останалите случаи, вниманието на родителите е било насочено от лекар специалист и/или от педагог (начален учител, друг педагог или възпитател в детската градина). Висок е процентът на случаите, в които начални учители, педагози и възпитатели са насочили вниманието на родителите към трудности, които детето може да има в бъдеще.

Графика 4. Кой насочи вниманието Ви към това, че детето има/може да има в бъдеще затруднение в училище

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

2. Семейна среда на децата със специални образователни потребности

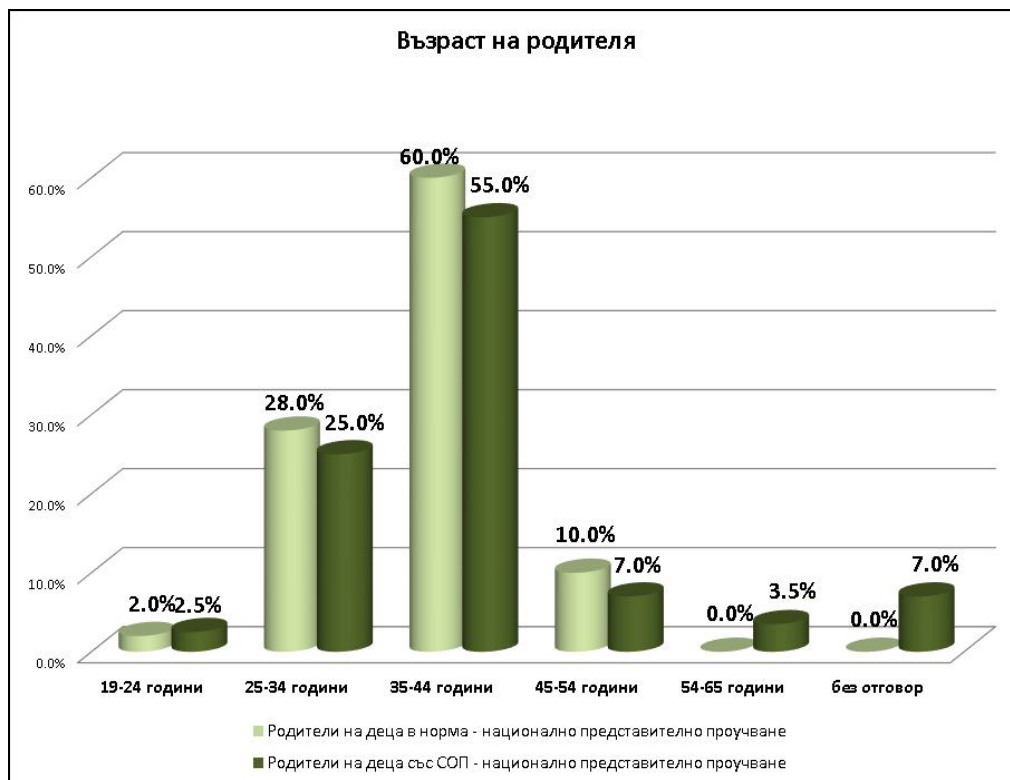
Поради необходимостта от допълнителни грижи за детето, много важно е да се оцени семейната среда на децата със СОП. Това би ни дало информация за ресурсите на родителите на тези деца, с които те подпомагат тяхното развитие и би очертало вида на подкрепа, от която имат нужда, включително и очакванията им към образователната система.

Данните за семейната среда на децата със СОП са изведени през социо-демографските характеристики на техните родители и домакинства. Важно е да се подчертае, че в 78% от случаите при децата със СОП и в 75% при децата в норма, индивидуалните характеристики на родителите се отнасят до майката, поради факта, че майките са по-склонни да участват в изследвания и анкети по въпроси засягащи отглеждането и възпитанието на децата. Имайки предвид факта, че майката обикновено е по-ангажирана с отглеждането на детето, тези стойности трябва да се възприемат като нормални. На практика те ни дават много ясна и пълна картина за социалната среда и социалния статус на семействата.

В хода на анализа на данните от всички компоненти на проучването, бяха забелязани значими разлики в характеристиките и статуса на семействата на децата със СОП и тези на

децата в норма. Поради тази причина данните са представени в сравнителна перспектива между двете целеви групи. Целта в никакъв случай не е дискриминативен подход към семействата на децата със СОП. Важно за целите на изследването и изпълнявания от ЦПО проект е да се види дали характеристиките на семейната среда оказват допълнително влияние и имат отношение към специалните потребности на децата. Този анализ и представената тук информация е много важна с оглед планирането на подкрепа и на комплекс от мерки и политики, насочени към децата със СОП.

Няма съществени разлики в разпределението по възраст на родителите на деца със СОП и деца в норма.

Графика 5. Информация за възрастта на родителя

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

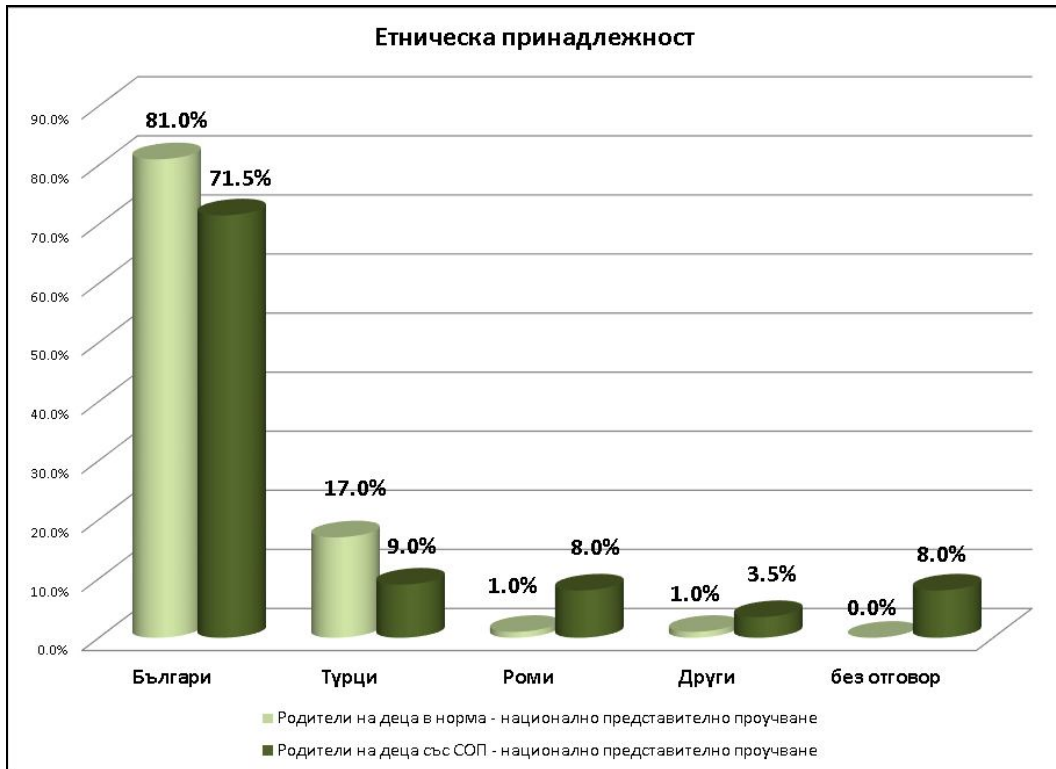
В 13% от случаите на деца със СОП, родителят е с основно или по-ниско образование. Може да се предположи, че поради образователния си статус, тези родители биха имали нужда от подкрепа при предоставянето и намирането на специализирана, но лесно разбираема информация. Често пъти експертният език на различните специалисти създава трудности при разбиране на проблема, което поставя необходимостта от индивидуален подход и повече търпение към тези родители.

Графика 6. Информация за образователната степен на родителя

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

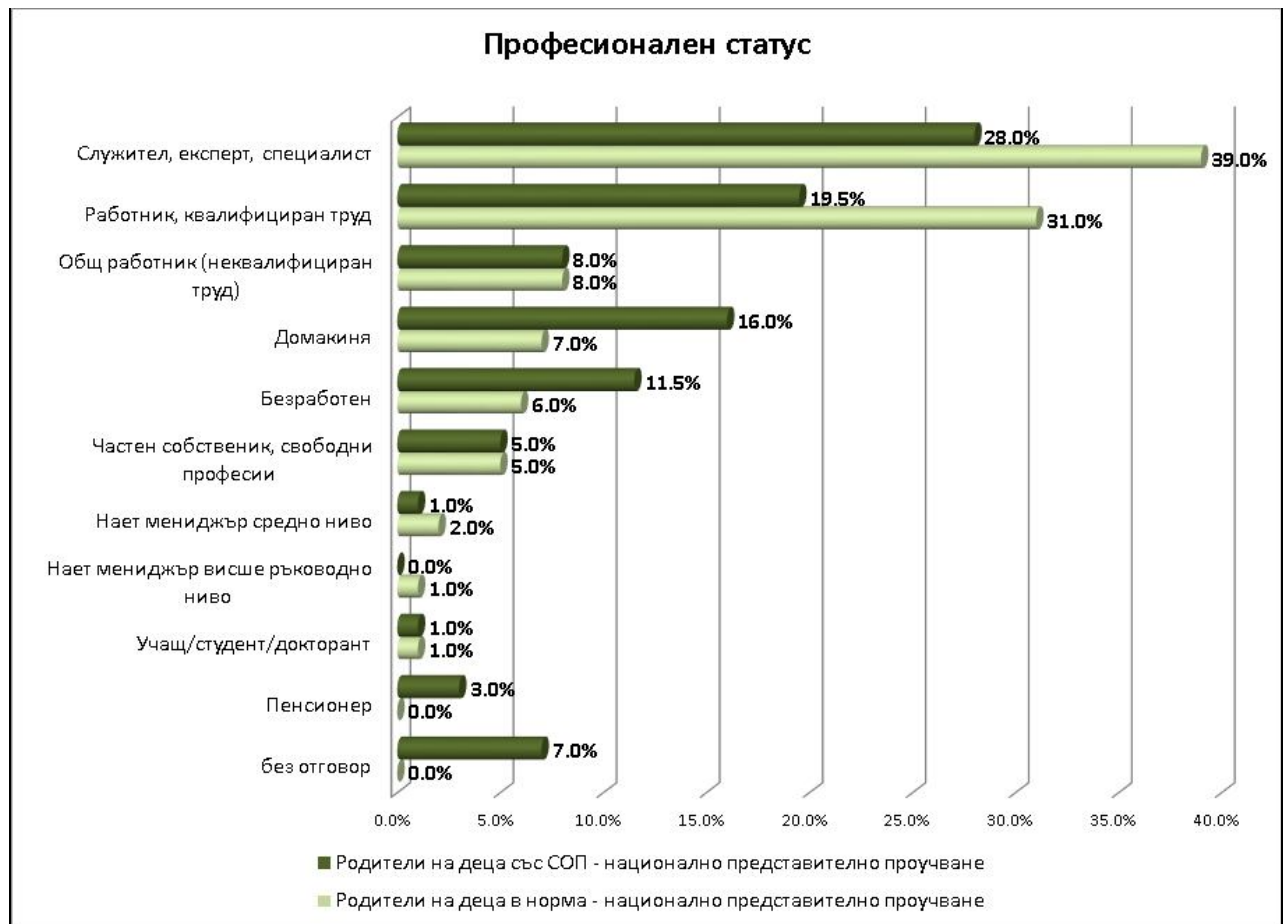
Близо 21% от самоопределилите се по етнически признак родители на деца със СОП, посочват, че принадлежат към малцинствена група. Към ромската етническа група, която има по-нисък достъп до образование са се самоопределили 8% от отговорилите родители на деца със СОП.

Графика 7. Информация за етническото самоопределение на родителя

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Данните показват висок дял на домакините и безработните сред родителите на деца със СОП, съответно 16% и 12%, в сравнение с групата на родителите на деца в норма (7% домакини и 6% безработни). Имайки предвид, че в мнозинството от случаите респонденти са майките, може да се направи изводът, че те са принудени да останат икономически неактивни поради необходимостта да полагат допълнителни и по-специфични грижи за своите деца. Може да се очаква, че тези домакинства имат по-ниски доходи поради по-ниските нива на заплащане на труда, който упражняват.

Графика 8. Информация за професионалния статус на родителя

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Мнозинството от децата от двете целеви групи, в норма и със специални нужди, живеят в домакинство само със своите родители. При деца със СОП обаче са повече случаите, в които домакинството е по-голямо и включва поколението на бабите и дядовците. До голяма степен това може да се обясни с необходимостта от допълнителни и по-специфични грижи за тези деца, където са включени не само родителите. Това е изключително важно и от гледна точка на възможността и двамата родители да бъдат икономически активни.

Графика 9. Информация за домакинството на детето

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

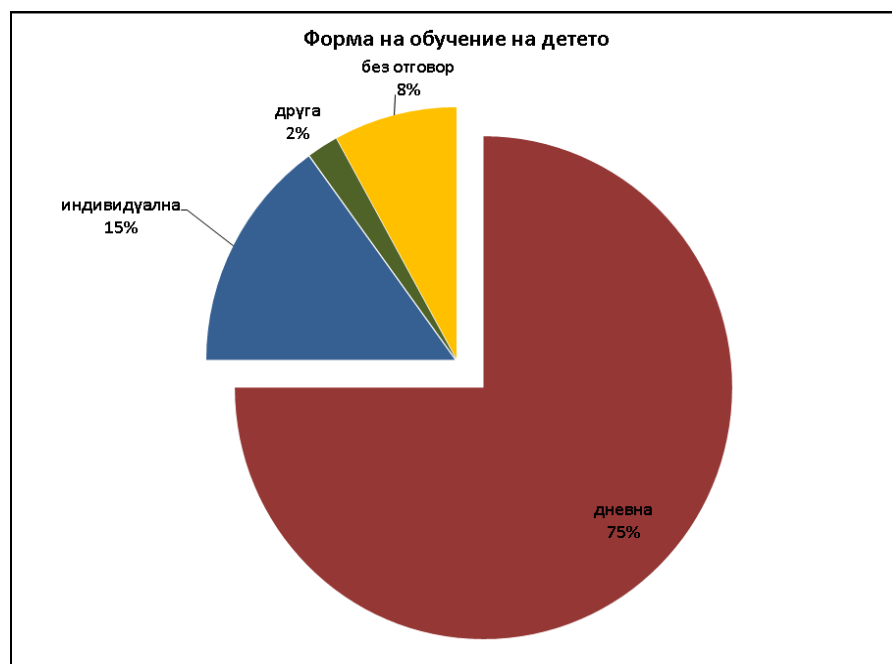
Извод: Сравнително по-високият процент незаети родители в семействата на децата със СОП (27,5%, в сравнение с 13% при всички останали родители) извиква нуждата от създаването на различни възможности за заетост, които да помогнат семействата на децата.

Анализ на ОИСП¹ отчита, че осигуряването на подкрепа само за посрещане на специалните образователни потребности вследствие на нарушения и увреждания е недостатъчно, за да се компенсират трудностите, които семействата им срещат и които са пречка пред развитието и добруването на децата. Специалните образователни потребности на детето, вследствие на някакво нарушение, са само един от факторите, които обуславят нуждата от допълнителна подкрепа. Съществуват и други фактори, които оказват влияние на развитието на децата и затова е нужно планиране на повече от един тип подкрепа за тях и за семействата им.

¹ Организация за икономическо сътрудничество за развитие, доклад „Равнопоставеност в образованието“ от 2005 г.

3. Училищна среда

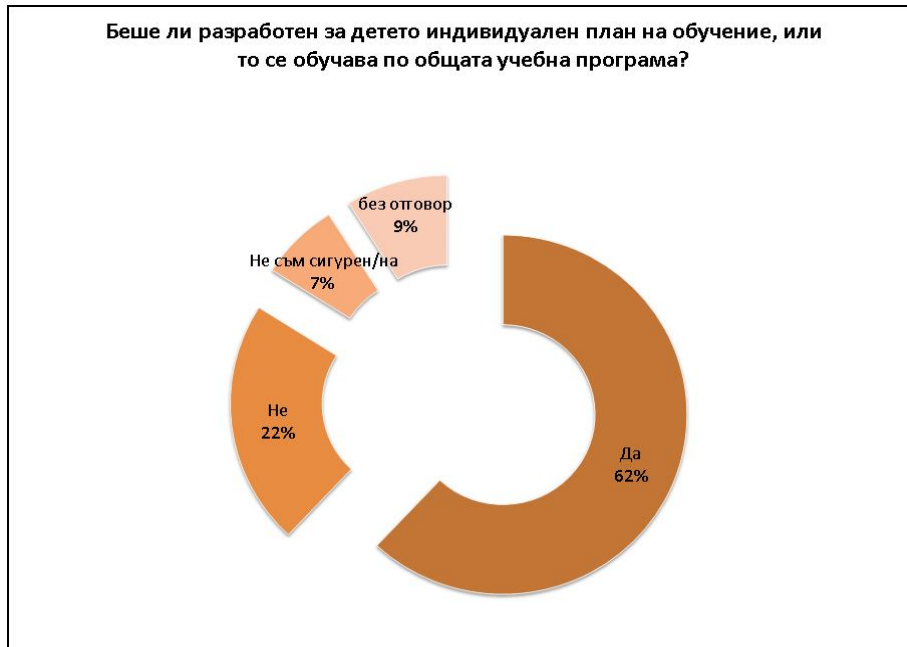
Като изискване на извадката, бе заложено децата със специални образователни потребности да се обучават в общообразователни училища. Мнозинството от децата са включени в редовна форма на обучение. Впечатление прави, че все още около една четвърт от децата са на индивидуална или друга форма на обучение.

Графика 10. Форма на обучение на детето

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

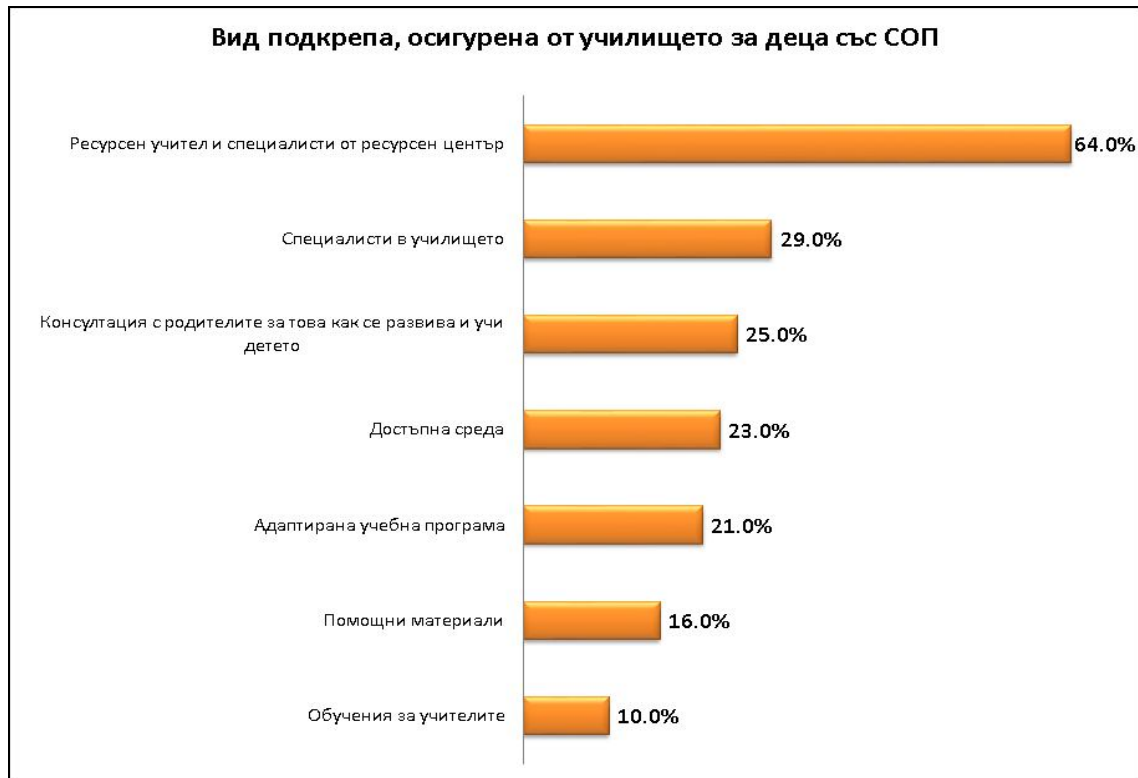
При 62% от всички включени в извадката деца със специални образователни потребности е изработена индивидуална програма за обучение. При децата, включени в дневна форма на обучение, стойностите показват, че за близо 30% не е разработена индивидуална програма.

Графика 11. Беше ли разработен индивидуален план за обучение на детето, или то се обучава по общата учебна програма?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

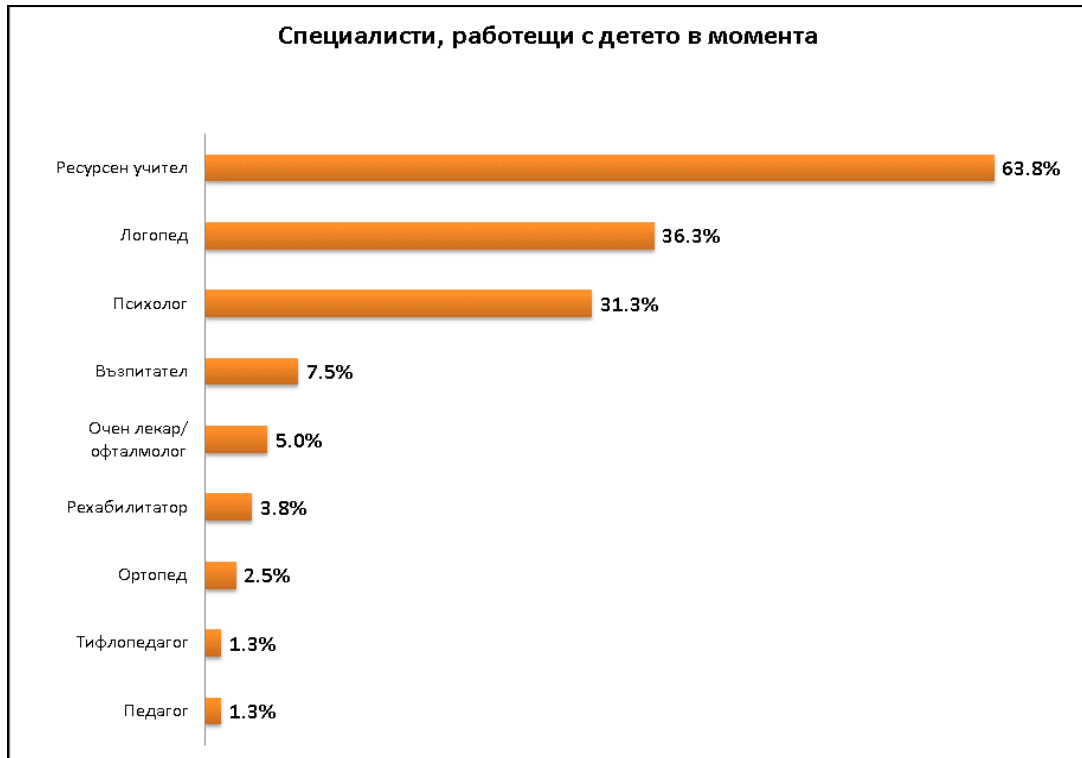
При близо 30% от училищата няма ресурсен учител, а наличието на обучени учители, помощни материали, адаптирана учебна програма и достъпната среда продължават да са проблем във между 80% и 90% от училищата. В 70% от случаите, в които за децата няма разработен индивидуален учебен план, липсва ресурсен учител в училището.

Графика 12. Вид подкрепа, осигурена от училището за деца със СОП

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Данните по отношение на специалистите, които работят с децата със СОП в училище, показват, че основно се разчита на ресурсните учители. Това е валидно за тези деца, в чиито училища има осигурени ресурсни учители.

Графика 13. Специалисти, работещи с детето в момента

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Извод: Проучването сред родители на деца със специални образователни потребности показва, че основният източник на подкрепа за родителите на деца със специални образователни потребности е училището. Родителите разчитат основно на учителя на детето и на работата на ресурсния учител (64%). Други експерти, които по-честота работят с децата със СОП са логопед (36%) и психолог (31%). Изследването показва, че ресурсните учители и специалисти не са достатъчно. Има училища, които не се посещават от такива специалисти и се разчита изцяло на работата на учителите.

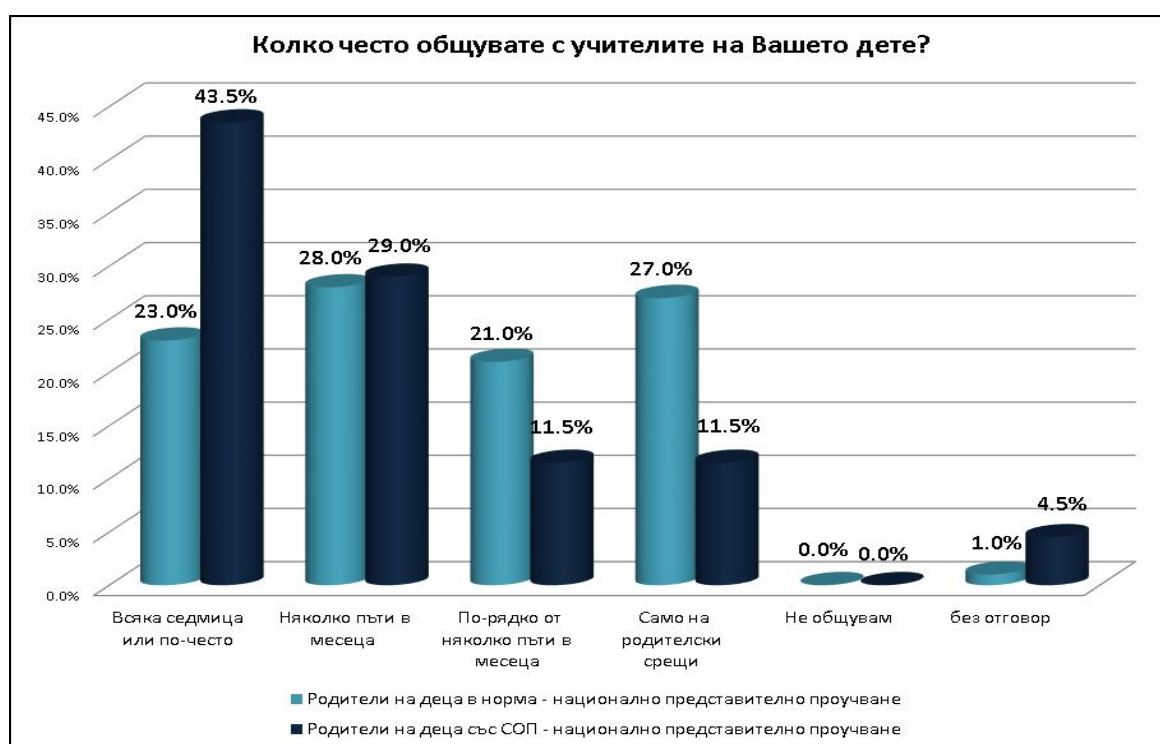
По отношение на специалистите, настоящото изследване няма за цел да даде оценка на качеството на работа с децата. Освен недостигът на специалисти, проблем е също справянето на детето със специални потребности с учебния процес, което е свързано и с липсата на адекватни помагала и учебни материали, които са налични според едва 16% от родителите, както и с недостатъчната допълнителна подготовка на общообразователните учители за подкрепа на деца със СОП при усвояването на учебния материал, налична при едва 10% от случаите.

Всичко това продължава да поставя своеобразна бариера пред качествено образование и приобщаването на децата в училище. Все още основните компоненти на подкрепяща среда са проблем за голяма част от училищата и са основна бариера пред ученето и участието на децата, въпреки, че със Закона за народната просвета е въведен принципът на интегрираното обучение преди повече от десет години (време за завършване на едно поколение ученици).

4. Комуникация между родители и учители

4.1. Честота на общуването между родителите на деца със специални образователни потребности и учителите в училището

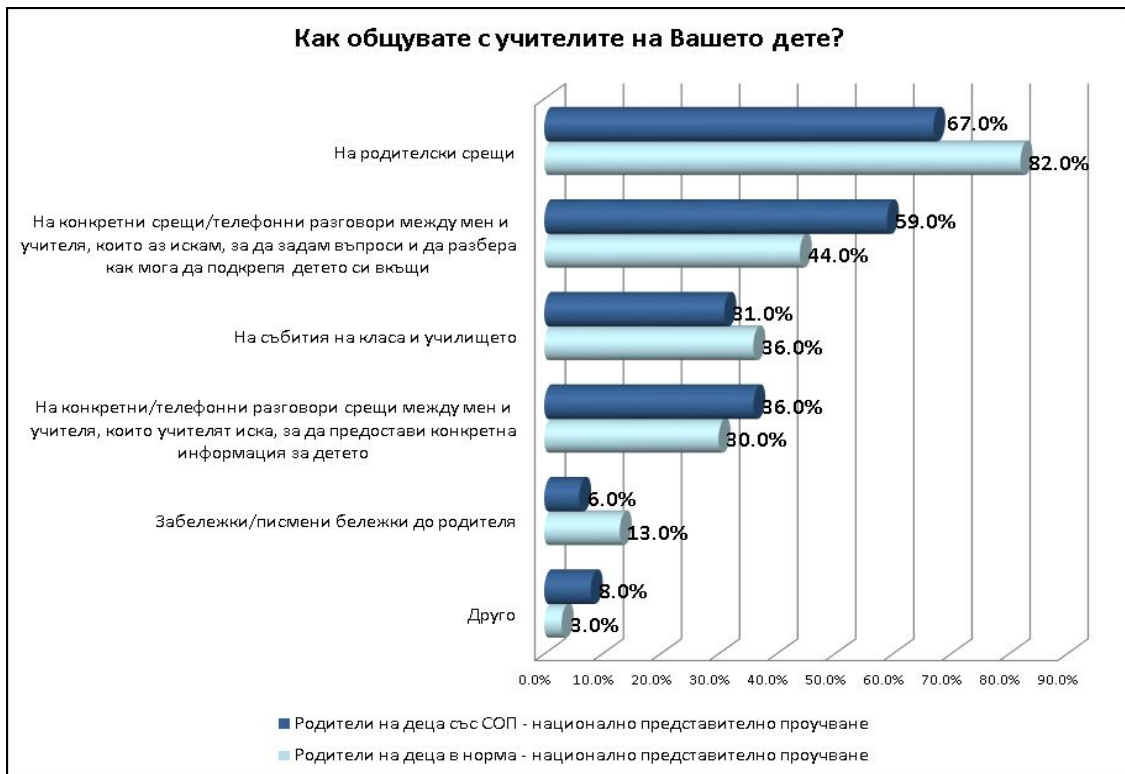
Анализът на данните от различните компоненти на проучването, показва съществени разлики в процеса на комуникация с учителите в групата на родители на деца със СОП и в тази на деца в норма. Близко 44% от родителите на деца със СОП комуникират с учителите на своето дете всяка седмица, докато делът при родителите на деца в норма показва едва 23%.

Графика 14. Колко често общувате с учителите на Вашето дете?

Източник: изследвания сред всички родители

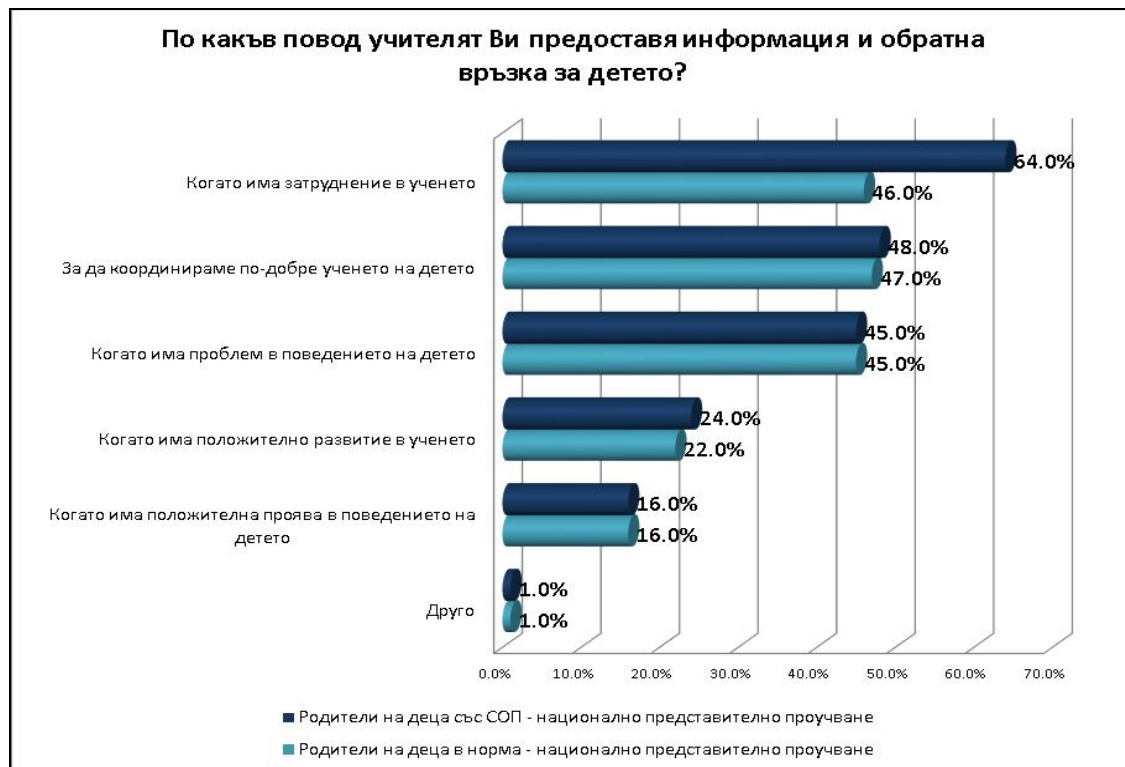
Родителите на деца със СОП са много по-активни в комуникацията с учителите на индивидуална база, извън предвидените регулярни форми като родителски срещи или официална писмена комуникация. В 59% те искат такива срещи с учителите, за сравнение, 44% от родителите на деца в норма искат среща с учител. Прави впечателние малкия процент родители, които използват събития на класа и училището, за да общуват с учителя на детето си. Този процент е по-малък за родителите на деца със СОП.

Графика 15. Как общувате с учителите на Вашето дете?

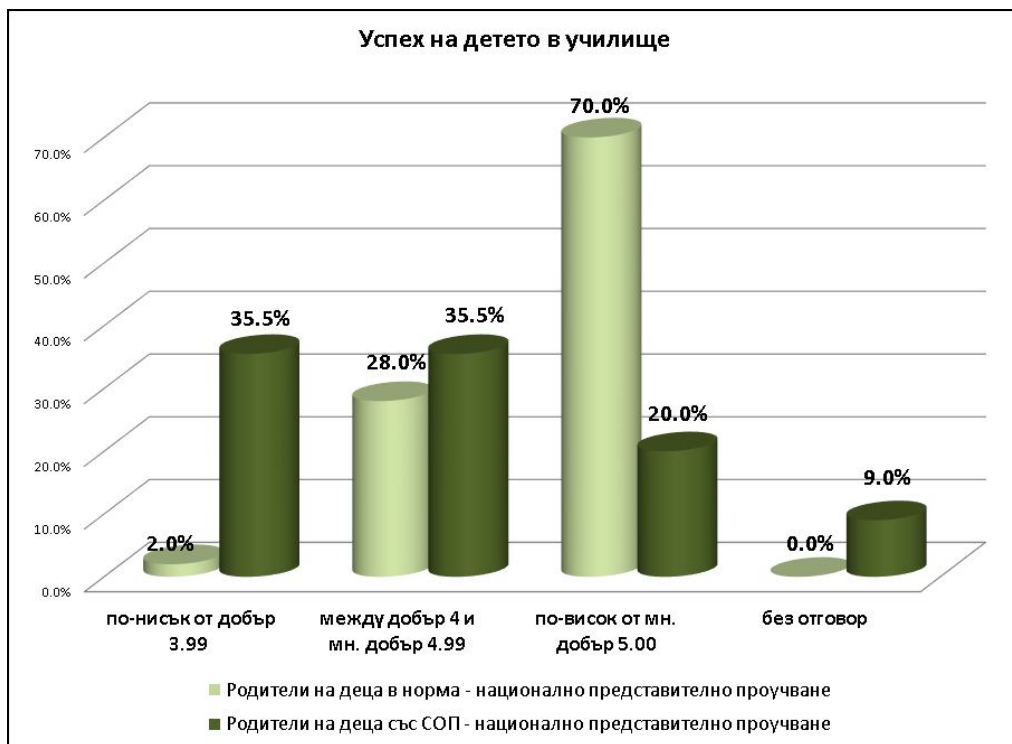
Източник: изследвания сред всички родители

Основните поводи за комуникация на учителите, както с родителите на деца със СОП, така и с родителите на деца в норма, са свързани със затруднения на детето в ученето. Разликата обаче между двете групи е, че родителите на деца със СОП получават обратна връзка при проблем в ученето в 64% от случаите, докато при родителите на деца в норма става дума за 46%. Еднакво често учителят инициира информиране на родителя при проблем в поведението, и при двете целеви групи, родители на деца със СОП и на деца в норма това се случва в около 45% от случаите. Едва в 16% учителят се свързва с родителя, за да предостави положителна обратна връзка за поведението на детето. Половината от родителите отговарят, че учителят се опитва да координира с тях процеса на учене, като този процент е почти еднакъв при двете целеви групи.

Графика 16. По какъв повод учителят Ви предоставя информация и обратна връзка за детето?

Източник: изследвания сред всички родители

Графика 17. Успех на детето в училище.

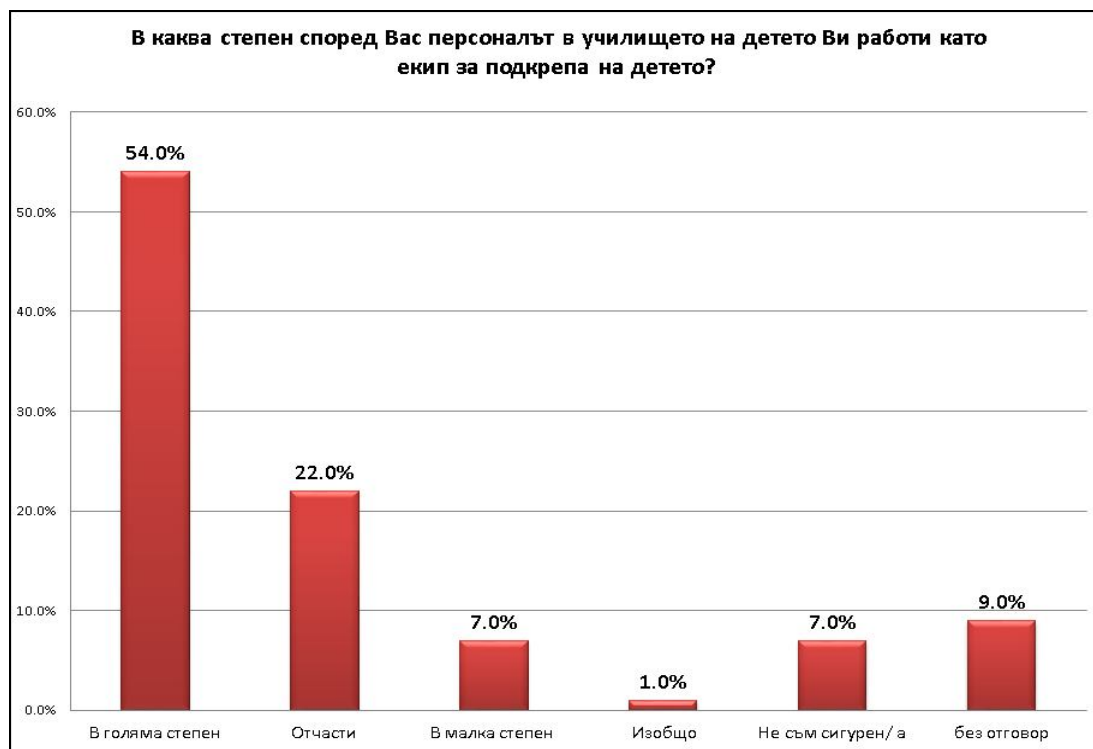
Източник: изследвания сред всички родители

4.2. Качество на общуването между родителите на деца със специални образователни потребности и учителите и специалистите в училището

Следващите няколко въпроса целят да дадат по-задълбочена информация за ролята, участието и взаимодействието на различните значими възрастни по отношение на предоставяне на подкрепа в училище, на обратна връзка за детето и на насоки за работа вкъщи.

А. Екипът в училище

По отношение на екипа в училище, едва половината от родителите на деца със СОП смятат, че персоналят на училището работи като екип, с цел по-ефективна подкрепа на детето. Именно тук обаче е нужно допълнително обучение и ясни указания и процедури по какъв начин трябва да работят екипите за подкрепа на детето, какви а са техните цели и как да измерват постигнатото.

Графика 18. В каква степен, според Вас персоналят в училището на детето Ви работи като екип за подкрепа на детето?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Б. Родителите и учителите

Как работата на учителите е възприемана от родителите може да се види от отговорите на серия въпроси, свързани с доверието на родителите към учителите, по отношение на различни очаквания, които учителите трябва да посрещнат. Представяме данните в сравнителна перспектива с тези от групата на родители на деца в норма, за да илюстрираме, че и в двете групи нивата на доверие към учителите е много високо. По-честата комуникация с учителите на родителите на деца със СОП (виж Графика 14) не резултира в по-високи нива на доверие, и двете групи родители, тези на деца със СОП, както и всички останали родители заявяват, че имат голямо доверие на учителя.

Графика 19. Имате ли доверие на учителя на Вашето дете по отношение на преценката за поведението на детето?

Източник: изследвания сред всички родители

Графика 20. Имате ли доверие на учителя на Вашето дете по отношение на преценката за обучението на детето?

Източник: изследвания сред всички родители

Графика 21. Имате ли доверие на учителя на Вашето дете по отношение на преценката за развитието на детето?

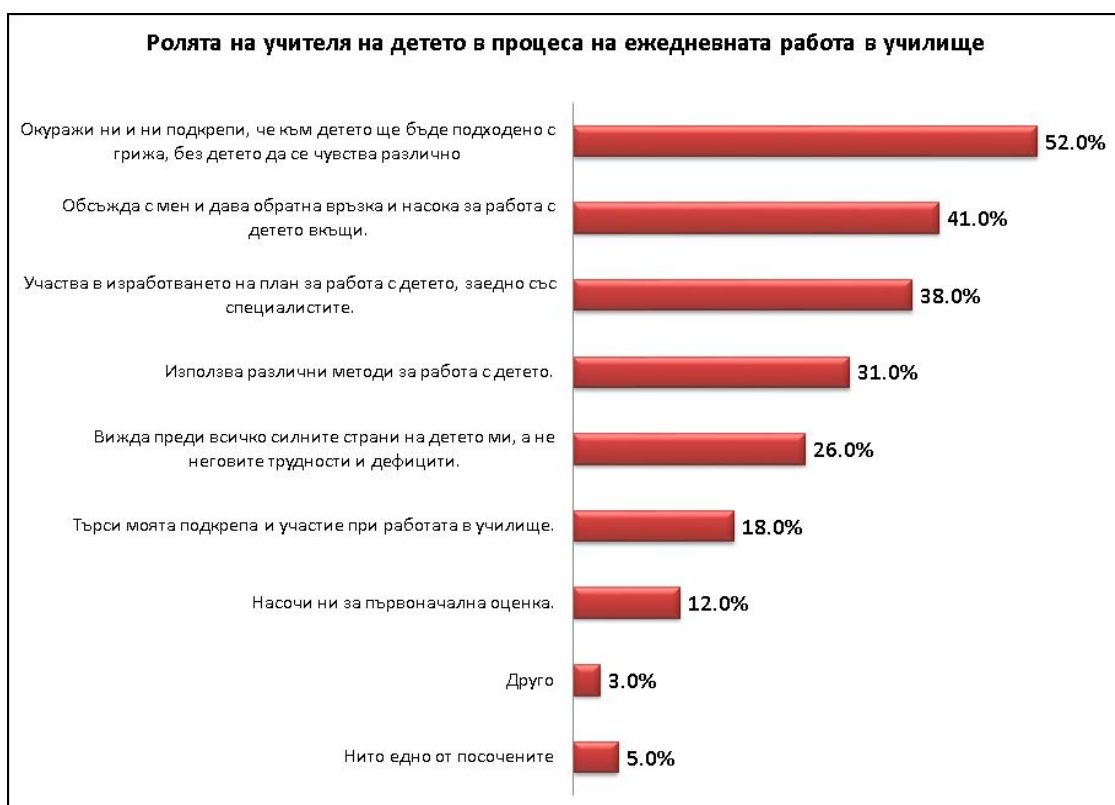
Източник: изследвания сред всички родители

Графика 22. Имате ли доверие на учителя на Вашето дете по отношение на преценката за специфичните нужди и проблеми на детето?

Източник: изследвания сред всички родители

По отношение ролята на учителя в процеса на работа с детето, според родителите, все още учителите не прилагат методи на диференцирано преподаване. В допълнение, отново се потвърждава впечатлението на родителите, че учителят не обръща достатъчно внимание на силните страни на детето (74% от случаите) (за сравнение, виж Графика 16). Учителите са потърсили родителите за партньори във училище в едва в 18% от случаите. Въпреки това в половината от случаите родителите са били насърчени от приемащи и подкрепящи ги учители.

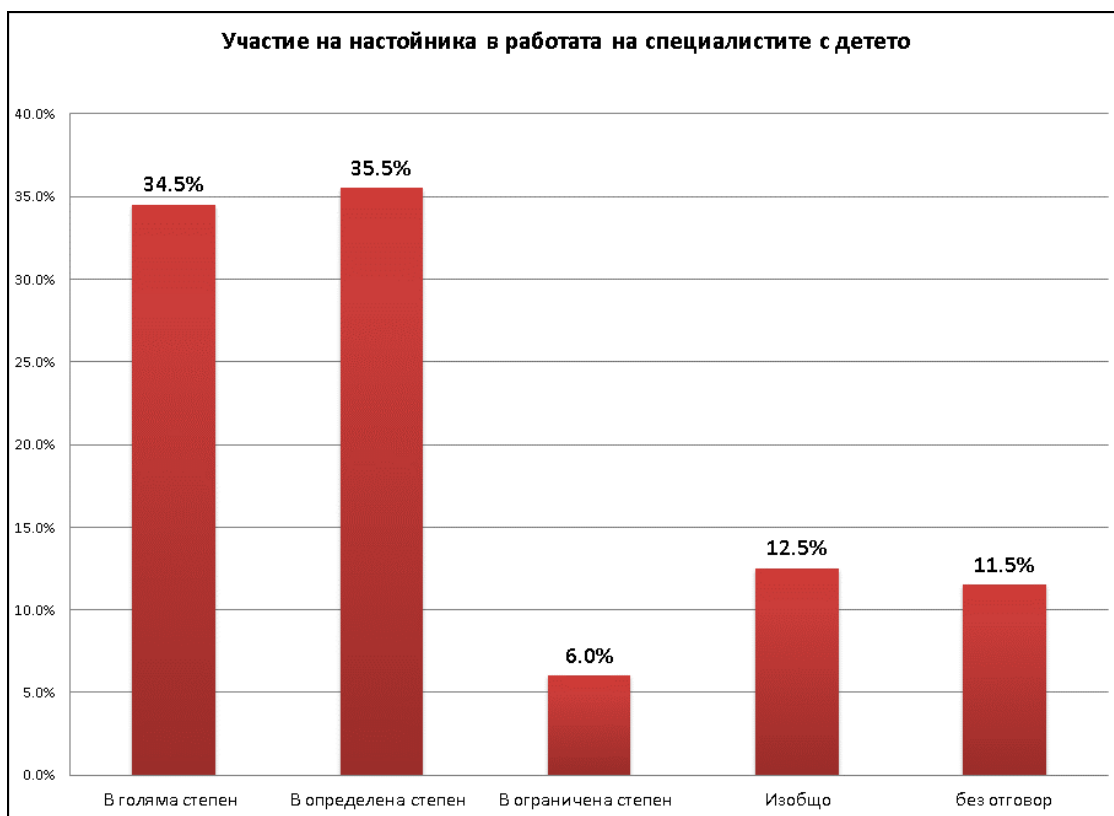

Графика 23. Ролята на учителя на детето в процеса на ежедневната работа в училище.

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

В. Родителите и специалистите

Въпросът, който цели да изследва степента на участие на родителите при работа с детето показва, че 34% от родителите участват в голяма степен в работата на специалистите с детето, а 35% в определена степен. За сравнение, виж Графика 22, където е видно, че 18% от родителите посочват, че учителите търсят родителската подкрепа в работата си, както и Графика 16, според която 48% от учителите търсят родителите, за да координират ученето на детето.

Графика 24. Участие на настойника в работата на специалистите с детето.

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

На въпроса дали получават насоки за работа с детето вкъщи, които цели да покаже доколко специалистите ангажират родителите за допълнителна работа с детето вкъщи и си сътрудничат с тях, 60% от родителите са отговорили, че специалистите им дават насоки за работа вкъщи.

Графика 25. Специалистите дават ли насоки какви подходи да използвате и как да работите с детето извън училище?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

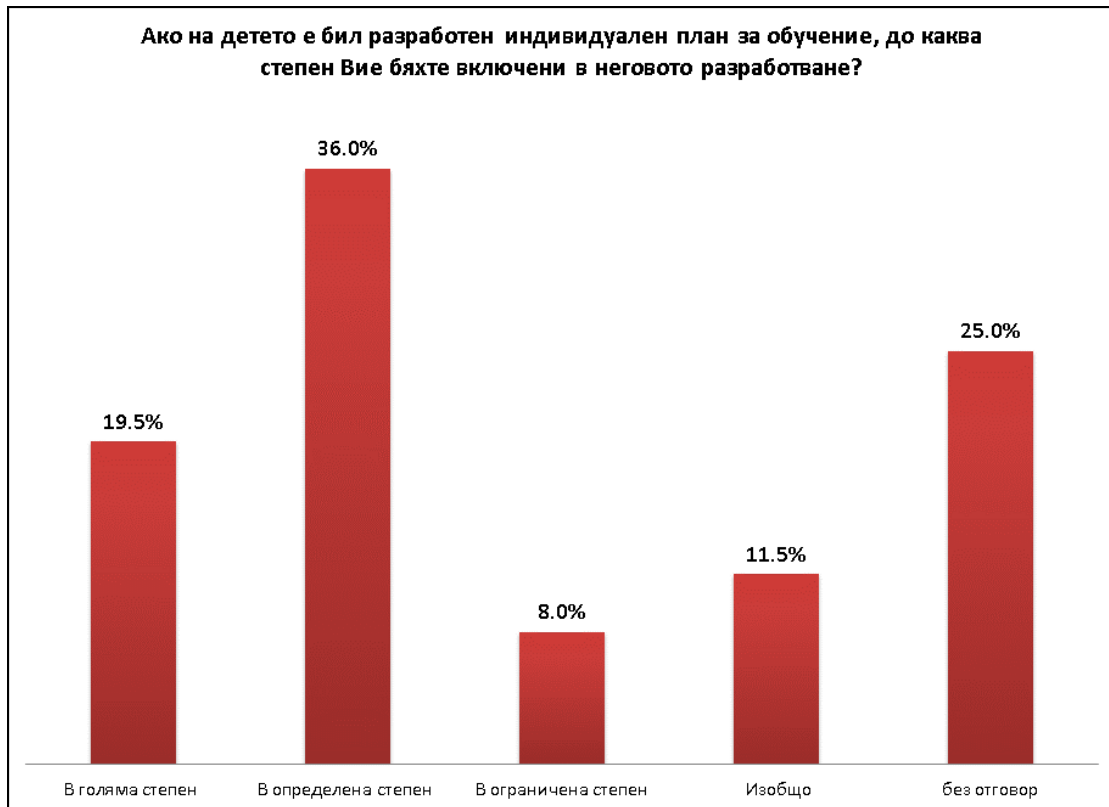
Въпросът дали родителите своевременно получават обратна връзка от учителя или специалиста за работата на детето, цели да информират доколко педагозите и специалистите общуват с родителите по отношение на състоянието и напредъка на детето. 70% от родителите са отговорили, че редовно получават обратна връзка от специалистите и педагозите.

Графика 26. Своевременност на обратната връзка, получена от учителя и специалистите, работещи с детето.

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Във връзка с изработването на индивидуален план, половината от родителите на деца със СОП, за които са били изработени индивидуални планове, са били въввлечени в този процес, като едва 20% са били включени в голяма степен.

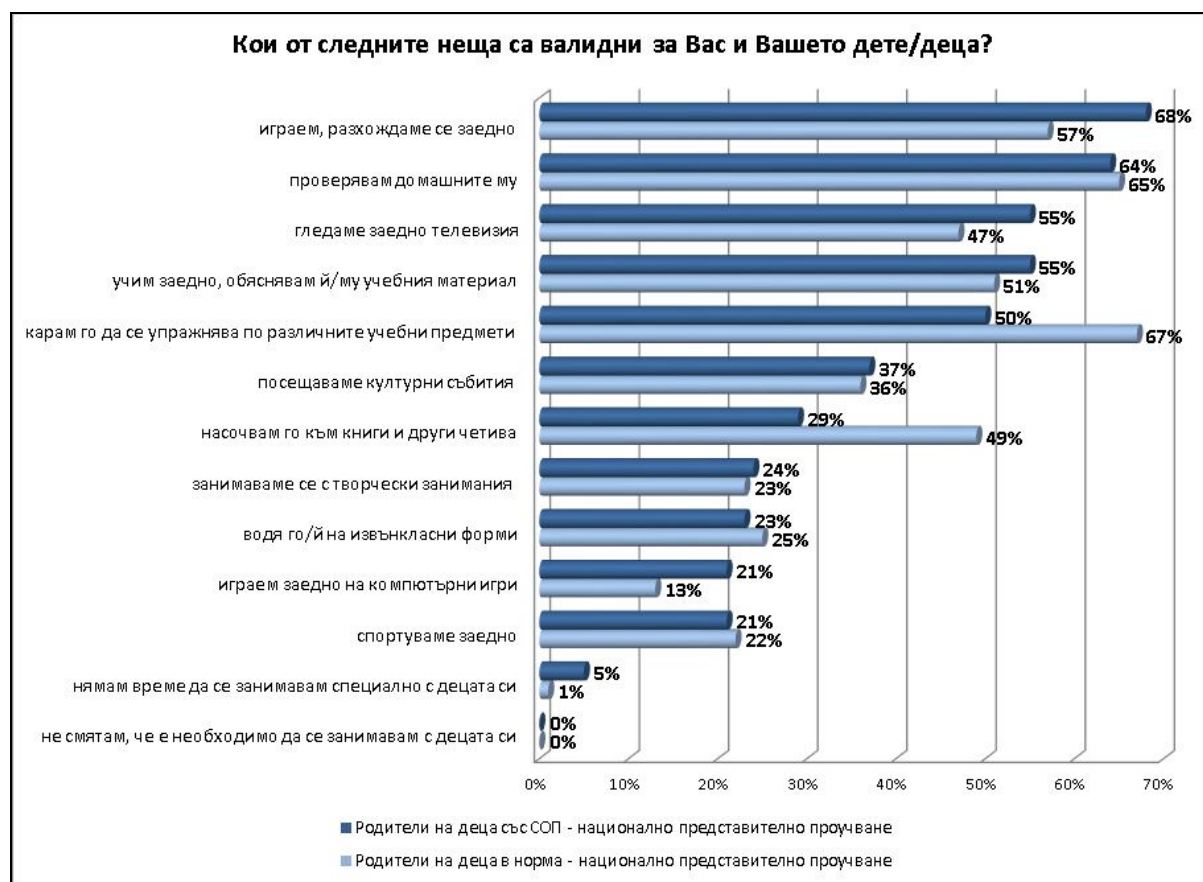

Графика 27. Ако на детето е бил разработен индивидуален план, Вие до каква степен бяхте включени в неговото разработване?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Г. Родителите и децата

По отношение на времето, което родителите прекарват със своите деца, прави впечатление, че освен игрите и разходките и гледането на телевизия заедно, основна част е посветена на подготовката за училище. Родителите на деца със СОП прекарват сравнително повече време, за да учат с децата, да проверяват домашни и да се упражняват с тях по различни предмети. Основната разлика с групата на родителите на деца в норма е в това, че родителите на деца със СОП по-рядко им препоръчват книги за четене. Прави впечатление, че е малък процентът деца и в двете групи, който посещава културни събития или е включен в спортни занимания.

Графика 28. Кои от следните неща са валидни за Вашето дете/ Вашите деца?

Източник: изследвания сред всички родители

Извод: Сравнителен анализ между родители на деца със СОП и национална представителна извадка от родители в страната показва, че родителите на деца със СОП са в по-чест контакт с учителите на своите деца, сравнено с останалите родители и този контакт е инициран от самите тях (43% общуват всяка седмица или по-често с учителите, сравнено с 23% от всички родители). Резултатите от проучването отхвърлят разпространеното схващане, че родителите не са достатъчно ангажирани в подкрепата на ученето и в работата със своето дете. От друга страна, 55% от родителите са привлечени в процеса на планиране на подкрепата и едва 41% в самата работата с детето. Според данните от проучването специалистите са тези, които включват родителите по-активно, 70% от родителите са участвали в работа на специалиста с детето. Училището по-рядко се отнася към родителите като към свои партньори в обучителния процес. От отговорите на родителите следва, че родителите по-често са търсени от учителя като „наказателна инстанция“, а именно, когато има проблем в ученето (в 64% от случаите) и в поведението на децата (в 45% от случаите) и по-рядко, за „добри новини“, съответно в 16% и в 24% от случаите. Изключително важно е да се подчертае високото ниво на доверие, с което учителите се ползват сред родителската общност (93% от родителите на деца със СОП имат доверие на учителите – 63% напълно имат доверие, 30% - донякъде). Това е добра основа, на която да се развие градивен диалог между тях.

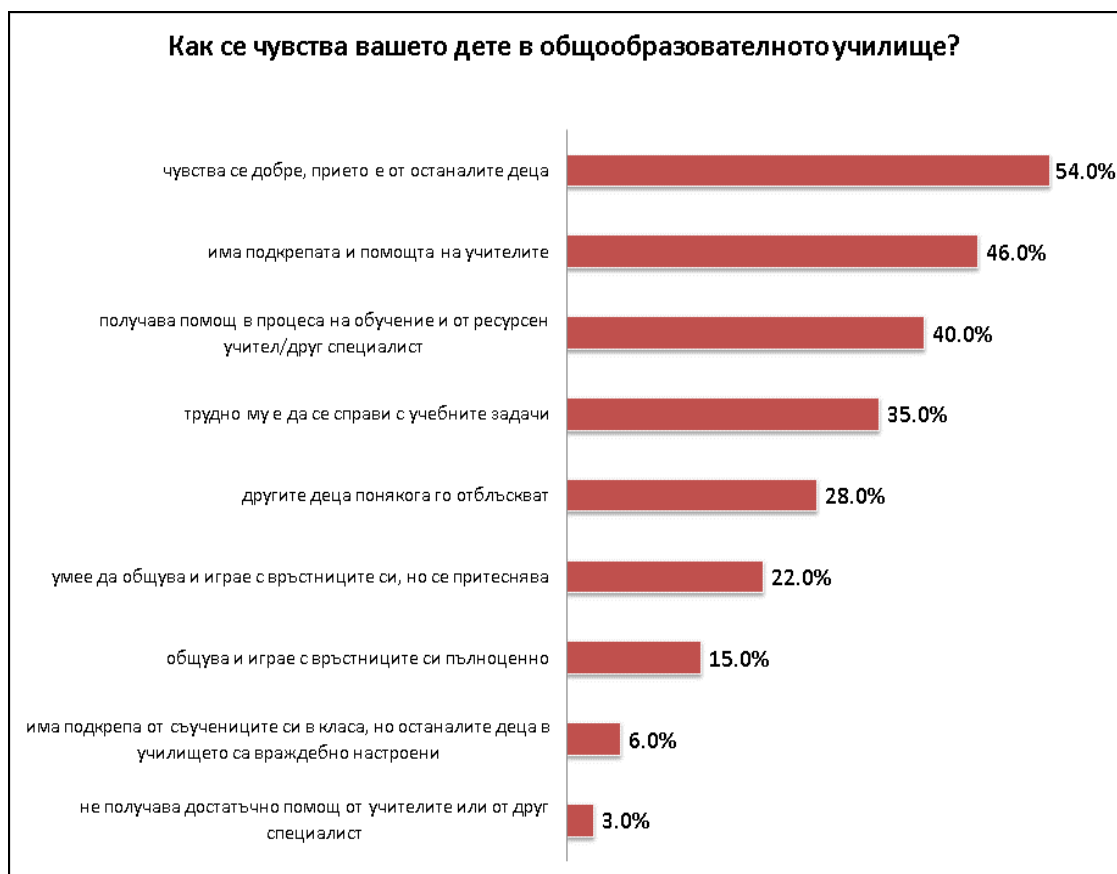
За родителите е много важно да получават адекватна обратна връзка за напредъка на децата в ученето. Важно, от гледна точка на приобщаващото образование, е учителят на детето да бъде водач на този процес. Именно затова проактивната (вместо реактивна) позиция от страна на училището в приобщаващия процес е ключова.

Необходима е структура на комуникацията с ясни цели, конкретни стъпки и план за общуване между училището и родителите, структура, която да е приложима във всяко училище. Например, информативното интервю, което учителят може да проведе с родителя в началото на учебната година за опознаване на детето и на неговата среда извън училище е от основно значение за планирането на бъдещата му работа с детето в клас. Важно е последващото споделяне от учителя към родителя на предварително разработените и ясно поставени цели в различните направления на развитие на детето, вкл. академични, личностни, както и за работа у дома и в училище с детето за постигането им. Тези структурирани стъпки биха направили не само участието на родителите по-пълноценно за детето, но и биха допринесли за начертаването на ясен път за неговото академично и личностно развитие. Свързването с родителя за обективен обмен на информация за напредъка, по инициатива на училището на

регулярен принцип е необходима и е признак за това, че екипът в училище е наясно във всеки един момент какво се случва с развитието на детето. Така редовната комуникация би била и инструмент за постигане на напредък. В смисъла на горе казаното е необходимо да бъдат преосмислени ролите на учителя, на специалиста, на ръководителя на екипа в училището, както за общуването с родителите, така и за начина на работа и следене на напредъка на децата.

5. Оценка на училищна среда от страна на родителите на деца със специални образователни потребности

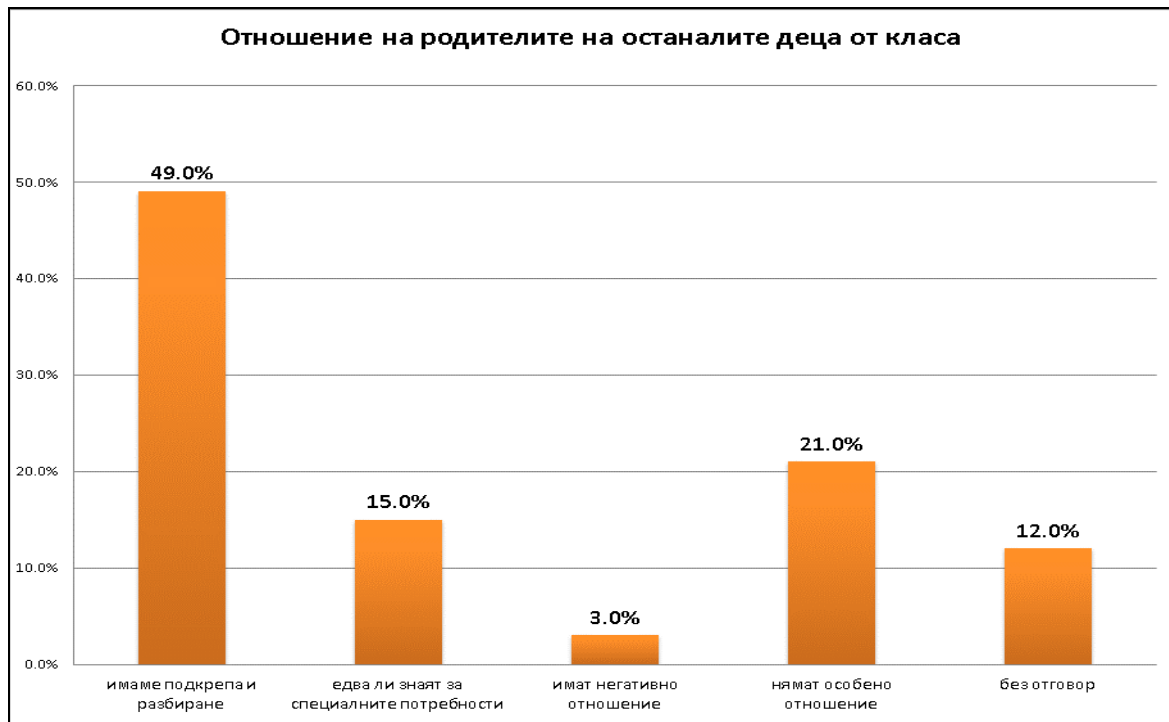
54% от родителите на деца със СОП са на мнение, че детето им се чувства добре и прието в училище. Едва в 15% от случаите детето общува с връстниците си и играе с тях, а в 28% то умее да общува с връстниците си, но се притеснява.

Графика 29. Как се чувства Вашето дете в общообразователното училище?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Въпреки тези трудности, половината от родителите на деца със СОП, изказват мнение, че получават подкрепа и разбиране от родителите на другите деца.

Графика 30. Отношение на родителите на останалите деца от класа.

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Извод: Въпреки, че приобщаването на деца със СОП в общообразователното училище е започнало през 2002 г., все още усещането на почти половината от родителите е, че истинското приемане на децата им в общността на училището и най-вече от техните връстници не се е случило. Според анкетираните родители, проблем остава затруднената социализация на децата в училище (в 22% от случаите) и комуникацията с другите деца, които трудно ги приемат (в 28% от случаите), въпреки че за около 50% от отговорилите, родителите на останалите деца са по-скоро подкрепящи.

Необходими са целенасочени усилия от училищната общност, за да се подобри разбирането, приемането и участието на децата със СОП в училищния живот. Това включва комуникация по въпросите „защо приобщаващото образование е важно“, „как се случва то“ и „кой има полза от него“, както и прозрачен и ясен процес на работа и на комуникация с децата, които имат нужда от допълнителна подкрепа, и с родителите им.

6. Въвлеченост на децата със специални образователни потребности в извънкласни занимания и прекарване на свободното време

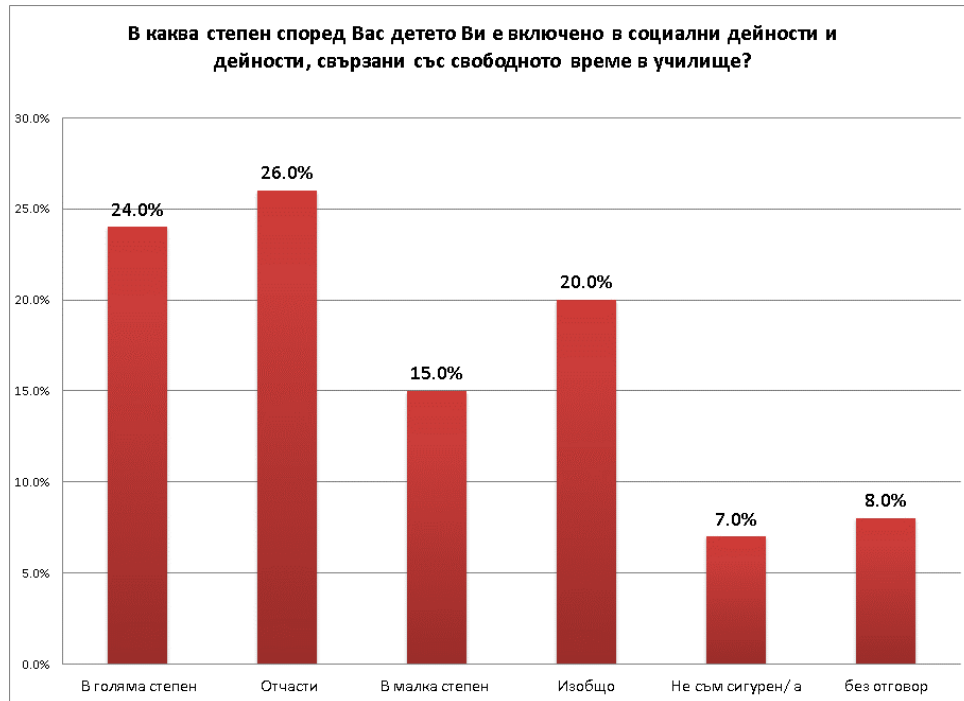
Данните показват, че половината от децата със СОП имат възможност да избират дали да се включват в извънкласни събития и форми. Не така стоят нещата със дейности засягащи учебния процес, 32% избират своето място в класната стая, а 23% избират тема на самостоятелен проект за домашна работа.

Графика 31. Ситуации в училище, при които детето може да участва при вземането на решения

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Въпреки относително голямата възможност за избор за включване в извънкласни събития и форми, само 24% от децата са „включени до голяма степен“ в подобни дейности. „Отчасти“ или „в много малка степен“ са включени около 40%.

Графика 32. В каква степен според Вас детето Ви е включено в социални дейности и дейности, свързани със свободното време в училище?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Извод: Нивото на участие в училище на децата с нужда от допълнителна подкрепа по теми, които се отнасят до тях не е високо. Според 36% от родителите, децата могат да избират в какви форми на извънкласна работа да се включат; докато в едва 15% от случаите децата участват в обсъждането на проблеми, които ги засягат.

Приобщаващото образование определя ключово място за гледната точка на детето в обучителния процес и в социалния живот. Резултатите показват необходимост от въвеждане на практиката на консултиране с детето за начините, които улесняват за него процеса на учене. Това в никакъв случай не бива да се ограничава само до децата със СОП, но за тях този тип подкрепа е особено важна. Тези деца често или общуват по-трудно, или са по-плахи, или имат нужда от повече внимание от страна на възрастните, за да бъдат разбрани. Необходимо е училището да разработи механизъм за включване на детето и вслушване в това какво то има да каже за това къде среща трудности и какво го вдъхновява в учебния процес и в живота на училището изобщо.

7. Общи нагласи към образованието и приобщаващото образование

Цялостната оценка на качеството на образование, което детето получава в училище е много добра. Сравнението на данните между двете групи родители, показват, че макар и с известни разлики, в двете изследвани групи нивото на удовлетвореност е много високо – 93% при родителите на деца в норма и 83% при родителите на деца със СОП. Необходимо е да бъде направен по-задълбочен анализ в какво точно се изразява и на какво се дължи това доверие, което имат родителите. Дали това е резултат от усещането за липса на алтернатива, или реминисценция за традиционно високото доверие, с което се е ползвало училището в миналото не можем да разберем от настоящото проучване.

Графика 33. Оценка на образованието, което детето получава в училище.

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

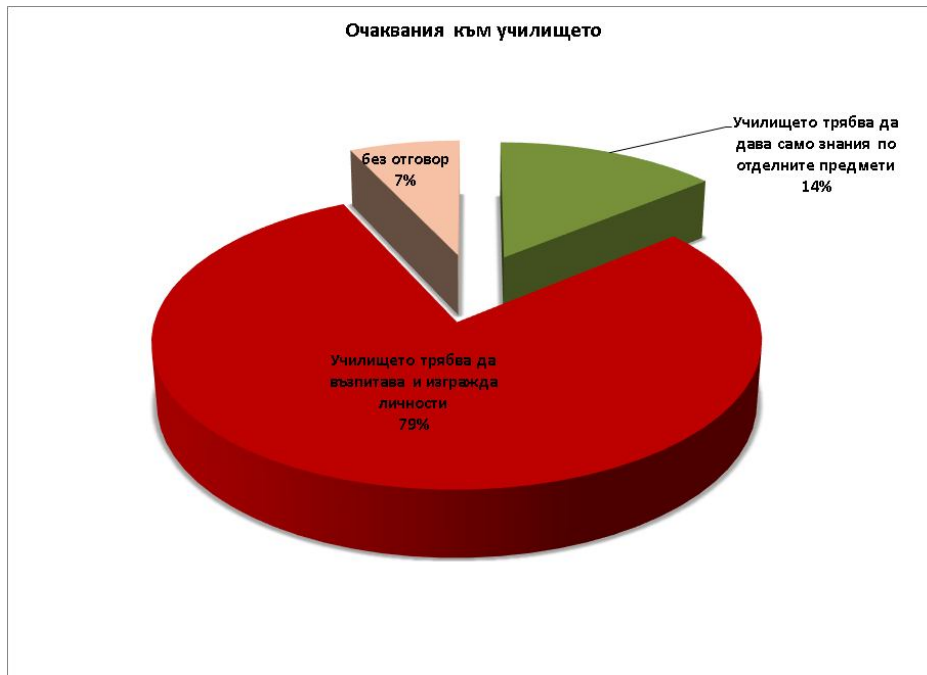
Това, че срещат затрудненията в обучителния процес и социализацията на децата, не разколебава мнозинството родители на деца със СОП и те не биха преместили децата си в специално училище или в индивидуална форма на обучение, а биха предпочели да останат в общообразователно училище. Въпреки това, все още цели 22% от родителите смятат, че децата им биха били по-добре в специално училище, това е индикация за недоверието към готовността на общообразователното училище да приеме всяко дете.

Графика 34. Къде бихте записали детето си сега, с оглед на това как се чувства и как се развива то?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Всички родители възприемат училището не само като място, където детето им получава формално образование, но и като институция, която има важна роля във възпитанието и изграждането на личности. Ако училището среща одобрението на голямата част от родителите, виж Графика 32, то в отговорите на настоящия въпрос проличава какво търсят родителите в училището.

Графика 35. Очаквания към училището.

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Разбира се, въпреки очакванията на родителите към училището да възпитава и изгражда личности, образователната функция на институцията си остава най-важна. Чак след това идват развитието на социални и творчески умения, възпитаването в морални и етични норми.

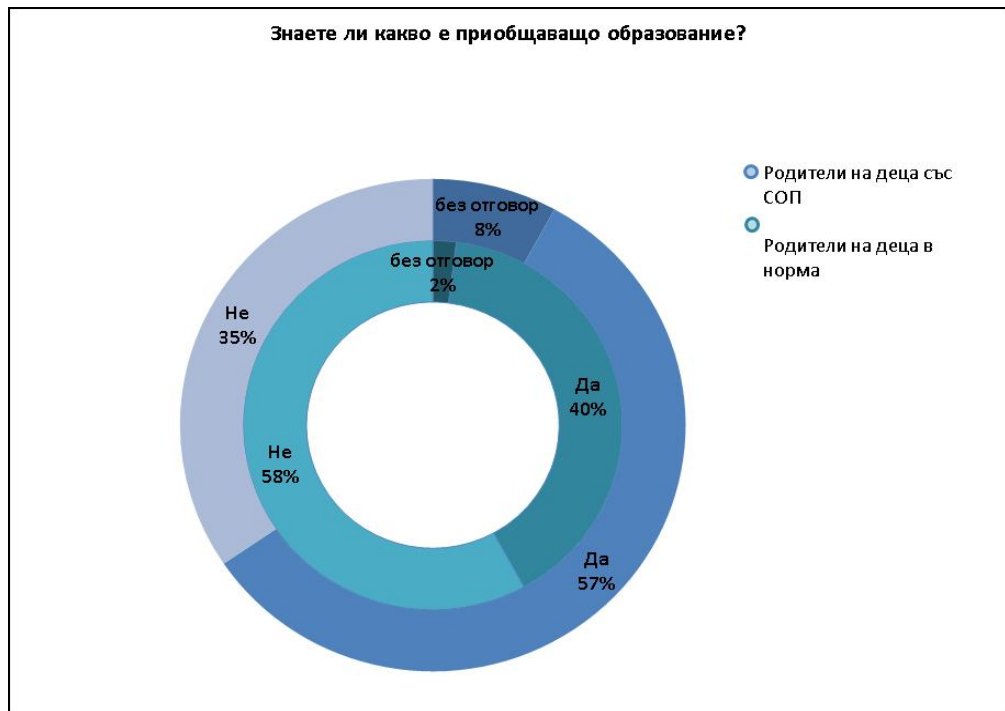

Графика 36. Ролята на училището според родителите.

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

8. Приобщаващото образование, дванадесет години по-късно, ниво на подкрепа и разбиране

Родителите на деца със СОП са по-информирани относно какво е това приобщаващо образование – 57% от тях заявяват, че знаят какво означава. Въпреки, че процентът при родителите на деца в норма е по-нисък – 40%, би могло все пак да се направи изводът, че тази стойност не е маловажна и това ниво на информираност е високо.

Графика 37. Знаете ли какво е приобщаващо образование ?

Източник: изследвания сред всички родители

Високите нива на информираност относно приобщаващото образование в двете групи родители, обуславят и високата подкрепа за приобщаващото образование като цяло. Разбира се, подкрепата от страна на родителите на деца със СОП е по-категорична - 72% и по –масова. Сред тях общо 89% изказват подкрепа, като останалите по-скоро се затрудняват да изкажат мнение.

При родителите на деца в норма нивото на подкрепа също е високо – общо 74%. Забелязва се обаче известно колебание – само 36% изказват категорична подкрепа.

Графика 38. Отношение към приобщаващото образование

Източник: изследвания сред всички родители

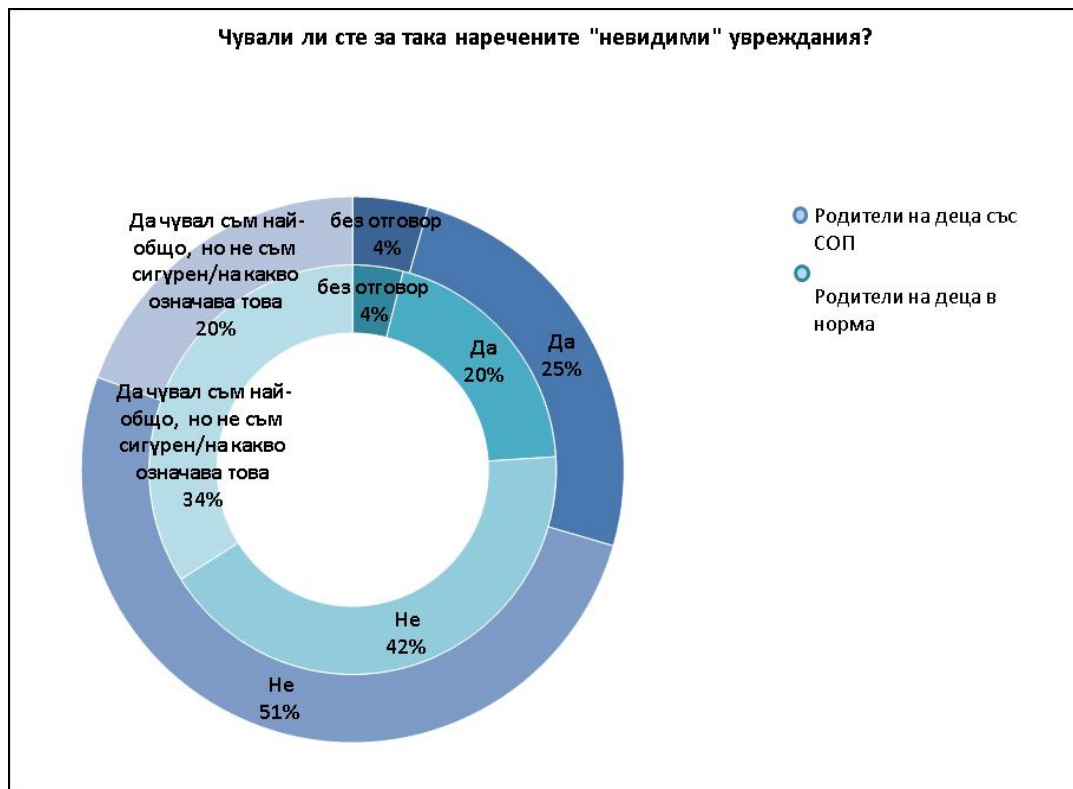
Логично идеята училището на детето да среща по-голяма подкрепа сред родителите на децата със СОП, тъй като те имат пряк и осъзнат интерес това да се случи. Нивото на подкрепа сред родителите на деца в норма също е много високо – 55% са съгласни училището на тяхното дете да бъде приобщаващо. Нещо повече, това показва, че положителните нагласи към приобщаващото образование на тези родители не са формални и абстрактни, а те са готови да подкрепят и когато те и децата им са реално въввлечени.

Графика 39. Подкрепяте ли идеята училището на Вашето дете да бъде приобщаващо?

Източник: изследвания сред всички родители

Няма разлики между двете групи родители и по отношение на тяхната информираност относно така наречените „невидими“ увреждания. И двете групи са в еднаква степен неинформирани по този въпрос.

Графика 40. Чували ли сте за така наречените „невидими“ увреждания?

Източник: изследвания сред всички родители

Като цяло родителите в двете целеви групи са на мнение, че приобщаващото образование би развило по-толерантно отношение към различните и „другия“. Важно е да се подчертае, че във връзка със затруднената социализация и комуникация в училище на децата със СОП, посочени от родителите, техните очаквания са по-скоро другите да станат по-толерантни към тях. Неслучайно 70% от родителите на деца със СОП посочват „развиване на умения у децата за разбиране и приемане на различieto“. При родителите на деца в норма очакванията са по-скоро техните деца да бъдат възпитани да бъдат по-толерантни като част от очакванията към училището да изгражда личности и възпитава в морални и етични норми.

Графика 41. Ефектът за децата в училище от приобщаващото образование

Източник: изследвания сред всички родители

Необходима подкрепа за приобщаващото образование в училище

Въпреки високите оценки за персонала на училището, родителите на деца със СОП смятат, че все още има какво да се изисква. Близко 65% са на мнение, че учителите имат нужда от допълнително подготовка за работа с деца със специфични потребности.

На второ място се откроява проблемът за липсата на обезпеченост с ресурсни учители, за който стана дума по-горе. Имайки предвид, че според получените данни ресурсният учител е основният специалист, който работи с децата, след общообразователния учител, този проблем е много сериозен.

Във връзка със затруднената социализация на децата със СОП в училище и трудностите в общуването с другите деца, неслучайно на трето място се подрежда проблемът с информираността на всички родители за проблемите на деца със СОП и преодоляване на предразсъдъците към тях.

Със същата важност за респондентите са подготовката на учителите да разпознават специални образователни потребности и разработването на подходящи обучителни материали за децата със СОП.

Графика 42. Кои са необходимите условия за адекватна подкрепа на децата със СОП в училище?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Важно наблюдение, че няма съществени разлики в мненията на двете групи родители по отношение на това от какво зависи приобщаването на децата със специални образователни потребности в училището на тяхното дете. Нещо повече, и двете групи родители дават висока степен на важност на всички изброени фактори. Това е индикация за много добра основа за въвеждане на приобщаващо образование и предпоставка за успех.

Средни оценки при скала 1-маловажно и 5-много важно

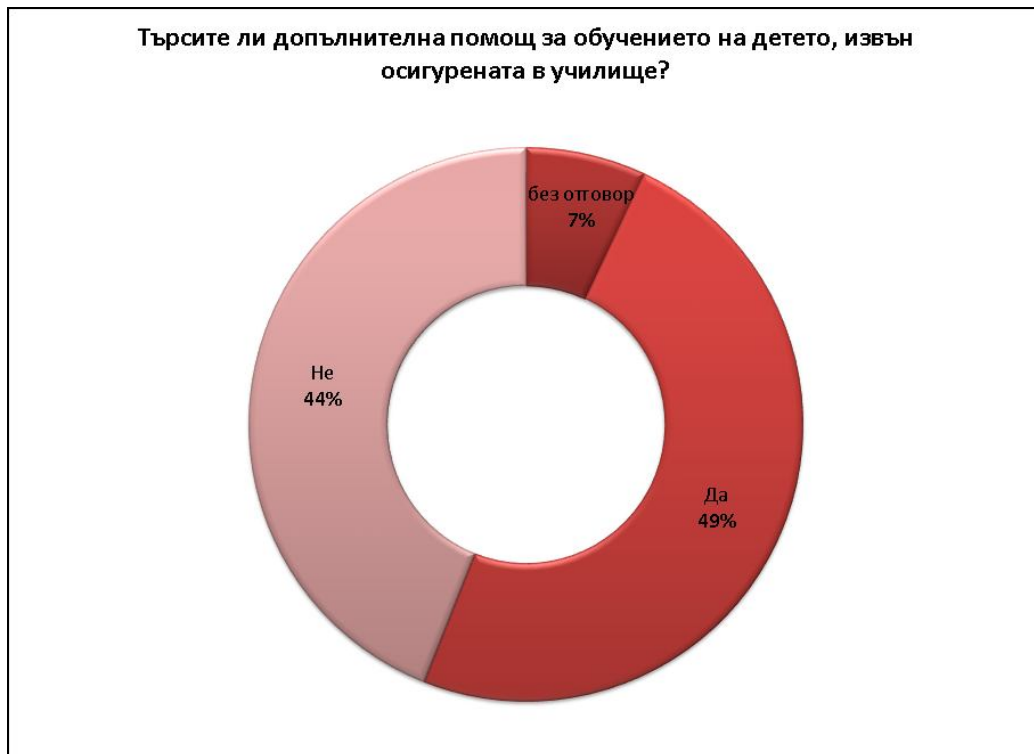
Независимо от това дали подкрепяте или не приобщаващото образование, кои от следните неща са важни за Вас при приобщаването на децата със специални образователни потребности в училището на Вашето дете?	Родители на деца в норма	Родители на деца със СОП
1.Добрата подготовка на учителите за работа с тези деца	4.7	4.9
2. Възможността учители, родители и деца да прекарват повече време заедно в извънкласни занимания	4.5	4.5
3. Добрата материална база на училището по отношение на достъпност	4.6	4.8
4. Промяна на нагласите на родителите и учителите към различието и в подкрепа на достъп до образование за всички деца	4.4	4.8
5. Наличието на ресурсен/помощен учител, който да подпомогне детето	4.5	4.8
6. Наличие на необходимите помощни средства	4.6	4.9
7. По- гъвкава учебна програма	4.6	4.7
8. Реалната екипна работа за подкрепа на детето между учители и специалисти.	4.7	4.8
9. Наличие на информация и прозрачност за това как ще протича приобщаването и обучението на деца със специални образователни потребности	4.4	4.6
10. Насърчаване на подкрепяща и приятелска среда между всички деца в класа	4.6	4.7
11. Подготовка на децата със СОП за преминаване към масово училище	4.0	4.8

Таблица 1.

Източник: изследвания сред всички родители

Нужда на родителите на деца със СОП от подкрепа

Въпреки, че половината от родителите на деца със СОП оценяват получената в училище подкрепа като достатъчна, те търсят допълнителна помощ. Другата половина от родителите обаче, разчитат единствено на училището за посрещане на образователните нужди на детето. Поради тази причина дават и по-висока оценка за помощта, получена в училище. Като достатъчна е оценена от 66% от родителите.

Графика 43. Търсите ли допълнителна помощ за обучението на детето, извън осигурената в училище?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

По отношение на нуждата от подкрепа, която родителите на деца със СОП имат, данните показват, че отново вниманието е насочено към образованието на детето и трудностите, които то среща в учебния процес. Въпреки, че основната част от свободното време, прекарано с детето е насочено към подготовка за училище, може би тези родители се чувстват неуверени в своите ресурси и способности да подпомогнат децата си адекватно. Родителите заявяват, че им е необходима и повече информация относно самите процедури за образователна подкрепа, което насочва вниманието и към това доколко родителите на деца със СОП са запознати с нормативната уредба и с нейните особености.

На второ място се откроява нуждата от психологическа подкрепа за семействата на деца със СОП. Това е много важен акцент, който посочва необходимостта усилията да не бъдат насочени само към специфичните нужди на децата, но и към подготовката на техните семейства за справяне с тях. Това би подобрила както семейната среда на тези деца, така и адекватността на подкрепата, която получават от своите родители и роднини. Прави впечатление процентът родители, които посочват, че е необходимо да се работи за промяна на нагласите на обществото като цяло по отношение на децата със СОП, 28%.

Графика 44. От каква подкрепа имате нужда като родител?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Нужда на родителите от информация за развитието и образованието на децата

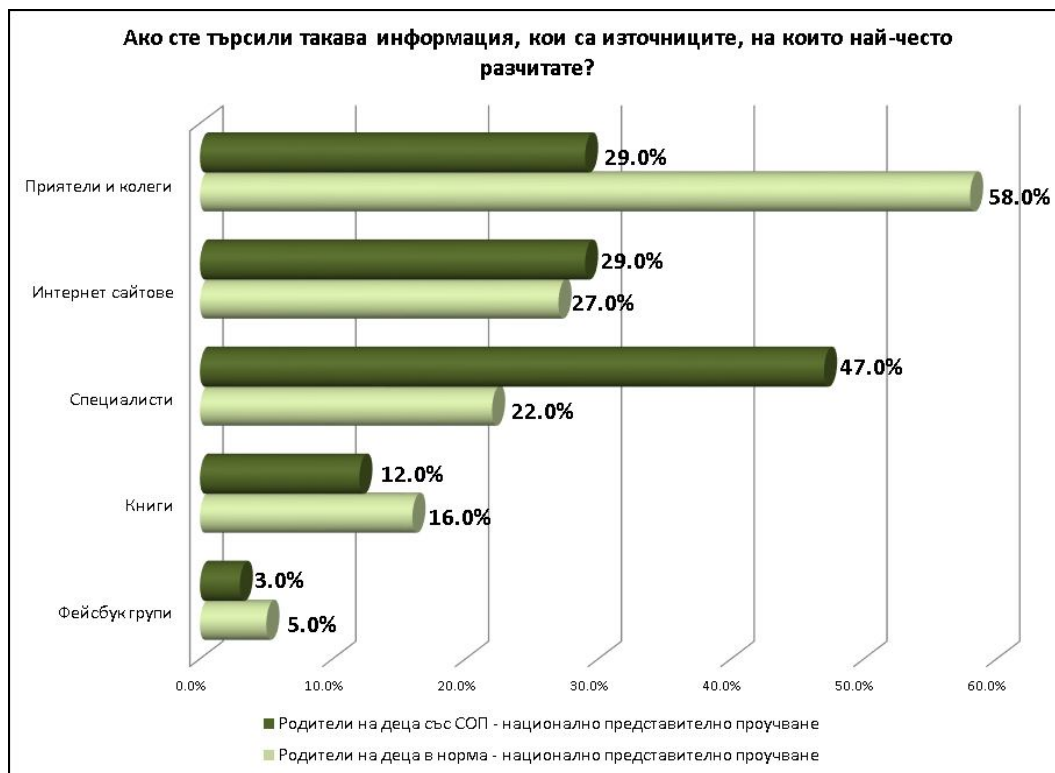
По отношение на нуждите от информация по теми, свързани с родителството, и родителите на деца в норма, и тези на деца със СОП, са еднакво активни. Около 60% от родителите в двете групи заявяват своя интерес към теми, свързани с родителството.

Графика 45. Търсили ли сте информация по теми свързани с родителството, възпитанието и образованието на децата?

Източник: изследвания сред всички родители

Съществената разлика между двете групи обаче, е в източниците на информация. Родителите на деца в норма основно се доверяват на приятели и колеги – 58%. Родителите на деца със СОП търсят експертна информация от специалисти – 47%. Основен канал за една трета от всички родители е интернет.

Графика 46. Ако сте търсили такава информация, кои са източниците, на които най-често разчитате?

Източник: изследвания сред всички родители

За разлика от общите теми, свързани с родителството, информацията, свързана с подкрепа на деца със СОП и СОТ не е популярна сред родителите на деца в норма. Едва 22% от тях са се интересували от подобни теми. Делът при родителите на деца със СОП е 52% - по-нисък от интерес, отколкото към общите теми за родителството. Въвличането и информирането на родителите на деца в норма в проблематиката на деца със СОП, би подпомогнало подобрената социализация в училище на тези деца и би решило проблемите в общуването между децата. По-високата информираност би позволила на тези родители да подготвят децата си как да се отнасят и общуват с различните от тях.

Графика 47. Търсили ли сте информация по теми, свързани с образователната подкрепа за децата със СОП, вкл. СОТ?

Източник: изследвания сред всички родители

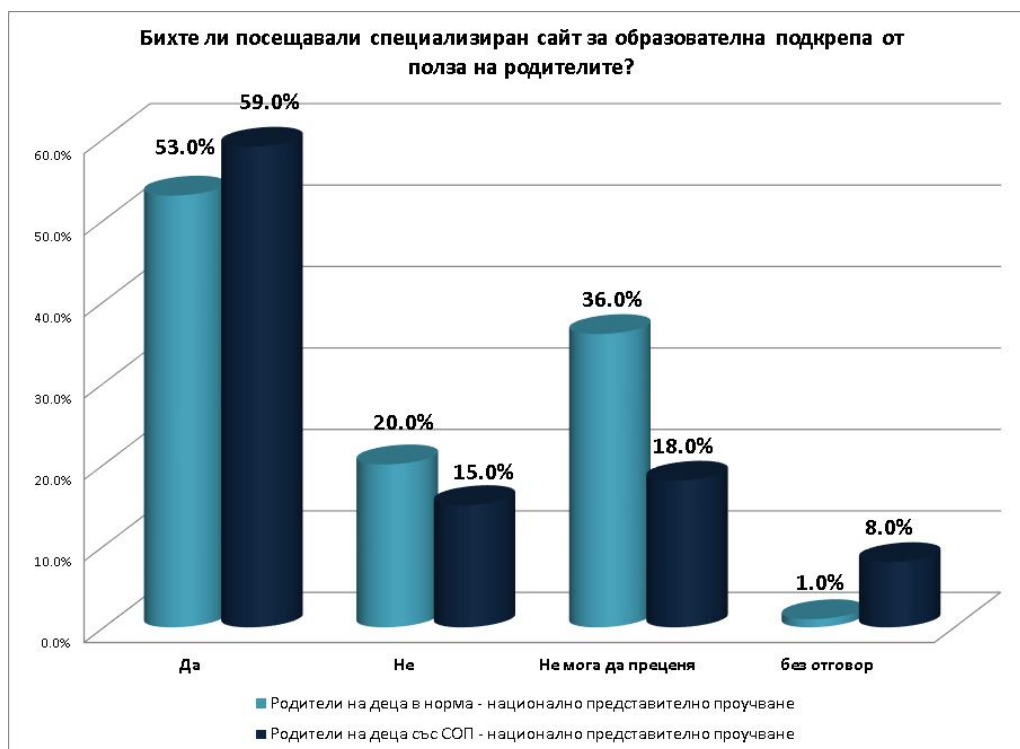
И тук се откроява тенденцията родителите на деца със СОП да търсят основно професионална информация от специалисти. Ниските стойности, които получават различните източници на информация в групата на родителите на деца в норма, са още едно доказателство за ниския интерес към тази проблематика.

Графика 48. Ако сте търсили такава информация, кои са източниците, на които най-често разчитате?

Източник: изследвания сред всички родители

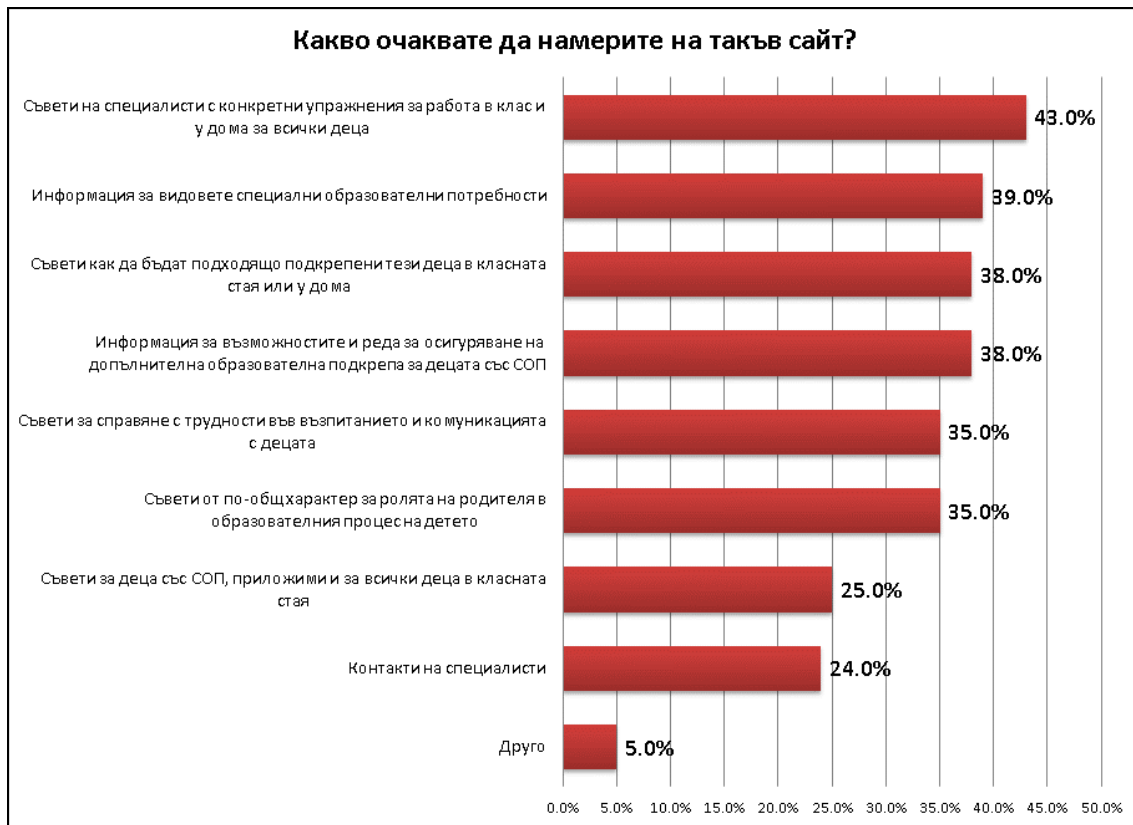
Въпреки по-ниският интерес към темите за образователните потребности на децата със СОП сред родителите на деца в норма, и в двете групи интересът към подобен сайт е еднакъв.

Графика 49. Бихте ли посещавали специализиран сайт за образователна подкрепа от полза за родителите?

Източник: изследвания сред всички родители

Темите, които биха били от интерес за родителите на деца със СОП, са следните:

Графика 50. Какво очаквате да намерите на такъв сайт?

Източник: изследване сред родители на деца със СОП.

Данните не са представени в сравнителна перспектива, тъй като няма съществени разлики. Логично родителите на деца в норма проявяват по-малък интерес към по-конкретните теми, свързани със СОП като информация за възможностите и реда за осигуряване на допълнителна образователна подкрепа на деца със СОП и съвети със специалисти и конкретни упражнения, тъй като те нямат практическа стойност за тях.

Идеята за публикуване на реклами в специализирания сайт не се приема особено добре и в двете групи родители. Родителите на деца в норма, които не приемат тази възможност са 63%. Родителите на деца със СОП са малко по-отворени към тази идея – отхвърлят я 52% от респондентите. Това може да се обвърже с факта, че родителите на деца със СОП привиждат конкретна полза в подобен специализиран сайт и дават по-голяма тежест на информацията, която могат да намерят там.

III. ОСНОВНИ ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

➤ Семейна среда на децата със специални образователни потребности

Сравнително по-високият процент незаети родители в семействата на децата със СОП (27,5%, в сравнение с 13% при всички родители) извиква нуждата от създаването на различни възможности за заетост, които да помогнат семействата на децата.

Анализ на ОИСП² отчита, че осигуряването на подкрепа само за посрещане на специалните образователни потребности вследствие на нарушения и увреждания е недостатъчно, за да се компенсират трудностите, които семействата им срещат и които са пречка пред развитието и добруването на децата. Специалните образователни потребности на детето, вследствие на някакво нарушение, са само един от факторите, които обуславят нуждата от допълнителна подкрепа. Съществуват и други фактори, които оказват влияние на развитието на децата и затова е нужно планиране на повече от един тип подкрепа за тях и за семействата им.

➤ Оценка на училищна среда от страна на родителите на деца със специални образователни потребности

Проучването сред родители на деца със специални образователни потребности показва, че основният източник на подкрепа за родителите на деца със специални образователни потребности е училището. Родителите разчитат основно на учителя на детето и на работата на ресурсния учител (64%). Други експерти, които по-честота работят с децата със СОП са логопед (36%) и психолог (31%). Изследването показва, че ресурсните учители и специалисти не са достатъчно. Има училища, които не се посещават от такива специалисти и се разчита изцяло на работата на учителите.

По отношение на специалистите, настоящото изследване няма за цел да даде оценка на качеството на работа с децата. Освен недостигът на специалисти, проблем е също справянето на детето със специални потребности с учебния процес, което е свързано и с липсата на адекватни помагала и учебни материали, които са налични според едва 16% от родителите, както и с недостатъчната допълнителна подготовка на общообразователните учители за подкрепа на деца със СОП при усвояването на учебния материал, налична при едва 10% от случаите.

² Организация за икономическо сътрудничество за развитие, доклад „Равнопоставеност в образованието“ от 2005 г.

Всичко това продължава да поставя своеобразна бариера пред качествено образование и приобщаването на децата в училище. Все още основните компоненти на подкрепяща среда са проблем за голяма част от училищата и са основна бариера пред ученето и участието на децата, въпреки, че със Закона за народната просвета е въведен принципът на интегрираното обучение преди повече от десет години (време за завършване на едно поколение ученици).

➤ **Честота и качество на общуването между родителите на деца със специални образователни потребности и учителите в училището**

Сравнителен анализ между родители на деца със СОП и национална представителна извадка от родители в страната показва, че родителите на деца със СОП са в по-чест контакт с учителите на своите деца, сравнено с останалите родители и този контакт е инициран от самите тях (43% общуват всяка седмица или по-често с учителите, сравнено с 23% от всички родители). Резултатите от проучването отхвърлят разпространеното схващане, че родителите не са достатъчно ангажирани в подкрепата на ученето и в работата със своето дете. От друга страна, 55% от родителите са привлечени в процеса на планиране на подкрепата и едва 41% в самата работата с детето. Според данните от проучването специалистите са тези, които включват родителите по-активно, 70% от родителите са участвали в работа на специалиста с детето. Училището по-рядко се отнася към родителите като към свои партньори в обучителния процес. От отговорите на родителите следва, че родителите по-често са търсени от учителя като „наказателна инстанция”, а именно, когато има проблем в ученето (в 64% от случаите) и в поведението на децата (в 45% от случаите) и по-рядко, за „добри новини”, съответно в 16% и в 24% от случаите. Изключително важно е да се подчертае високото ниво на доверие, с което учителите се ползват сред родителската общност (93% от родителите на деца със СОП имат доверие на учителите – 63% напълно имат доверие, 30% - донякъде). Това е добра основа, на която да се развие градивен диалог между тях.

За родителите е много важно да получават адекватна обратна връзка за напредъка на децата в ученето. Важно, от гледна точка на приобщаващото образование, е учителят на детето да бъде водещ на този процес. Именно затова проактивната (вместо реактивна) позиция от страна на училището в приобщаващия процес е ключова.

Необходима е структура на комуникацията с ясни цели, конкретни стъпки и план за общуване между училището и родителите, структура, която да е приложима във всяко училище. Например, информативното интервю, което учителят може да проведе с

родителя в началото на учебната година за опознаване на детето и на неговата среда извън училище е от основно значение за планирането на бъдещата му работа с детето в клас. Важно е последващото споделяне от учителя към родителя на предварително разработените и ясно поставени цели в различните направления на развитие на детето, вкл. академични, личностни, както и за работа у дома и в училище с детето за постигането им. Тези структурирани стъпки биха направили не само участието на родителите по-пълноценно за детето, но и биха допринесли за начертаването на ясен път за неговото академично и личностно развитие. Свързването с родителя за обективен обмен на информация за напредъка, по инициатива на училището на регулярен принцип е необходима и е признак за това, че екипът в училище е наясно във всеки един момент какво се случва с развитието на детето. Така редовната комуникация би била и инструмент за постигане на напредък. В смисъла на горе казаното е необходимо да бъдат преосмислени ролите на учителя, на специалиста, на ръководителя на екипа в училището, както за общуването с родителите, така и за начина на работа и следене на напредъка на децата.

➤ **Възприятия за нагласите към деца със специални образователни потребности**

Въпреки, че приобщаването на деца със СОП в общообразователното училище е започнало през 2002 г., все още усещането на почти половината от родителите е, че истинското приемане на децата им в общността на училището и най-вече от техните връстници не се е случило. Според анкетиранияте родители, проблем остава затруднената социализация на децата в училище (в 22% от случаите) и комуникацията с другите деца, които трудно ги приемат (в 28% от случаите), въпреки че за около 50% от отговорилите, родителите на останалите деца са по-скоро подкрепящи.

Необходими са целенасочени усилия от училищната общност, за да се подобри разбирането, приемането и участието на децата със СОП в училищния живот. Това включва комуникация по въпросите „защо приобщаващото образование е важно“, „как се случва то“ и „кой има полза от него“, както и прозрачен и ясен процес на работа и на комуникация с децата, които имат нужда от допълнителна подкрепа, и с родителите им.

➤ **Въвлеченост на децата със специални образователни потребности в извънкласни занимания и прекарване на свободното време**

Нивото на участие в училище на децата с нужда от допълнителна подкрепа по теми, които се отнасят до тях не е високо. Според 36% от родителите, децата могат да избират в какви форми на извънкласна работа да се включат; докато в едва 15% от случаите децата участват в обсъждането на проблеми, които ги засягат.

Приобщаващото образование определя ключово място за гледната точка на детето в учебния процес и в социалния живот. Резултатите показват необходимост от въвеждане на практиката на консултиране с детето за начините, които улесняват за него процеса на учене. Това в никакъв случай не бива да се ограничава само до децата със СОП, но за тях този тип подкрепа е особено важна. Тези деца често или общуват по-трудно, или са по-плахи, или имат нужда от повече внимание от страна на възрастните, за да бъдат разбрани. Необходимо е училището да разработи механизъм за включване на детето и вслушване в това какво то има да каже за това къде среща трудности и какво го вдъхновява в учебния процес и в живота на училището изобщо.

В заключение, дванадесет години по-късно, основните компоненти на успешното приобщаване на децата с нужда от допълнителна подкрепа в общообразователното училище все още не са налични. Българските училища не са достатъчно обезпечени, за да гарантират достъпна среда, подготвени учители, достатъчно допълнителна подкрепа, систематизирано общуване между учители, специалисти и родители. Това е и основната бариера пред ученето и участието на децата. Има нужда да се направи анализ на съществуващите инициативи, програми и добри практики и на настоящата система за идентифициране на нуждите и за осигуряване на подкрепа. Така ще се изследват нови, по-ефективни модели на приобщаване в училище, базирани на данни. Натрупаният опит ни позволява да работим за премахване на бариерите пред ученето и участието на всички деца в училище и за това да има системна подкрепа за равен достъп до качествено образование на всички деца. Заедно.